

banka

meslek
ve fikir
dergisi

Sevgili Okuyucularımız	3	Banka Dergisi
İktisadî Durum ve Geleceği	4	Doç. Dr. Mustafa A. Aysan
Fransız Frank'ının Devalüasyonu ve Tepkileri	13	Ali Şakir Ağanolu
Onuncu Yılında Türkiye Bankalar Birliği	19	Necdet Durakbaşı
Banka İşletmelerinde Maliyet Tahlilleri ile İlgili Düşünceler (Maliyet Giderleri)	24	Doç. Dr. Kâmuran Pekiner
Bir Muhasebe Kongresinin Düşündürdükleri	26	Dr. Cevat Sarıkamış
Yazarın Biyografisi	32	Banka Dergisi
Türkiyede Kullanılan Bilâncolar	33	Necdet Durakbaşı
Kredi Kartı (Çev.: Alp Gürus)	47	Jean - Claude Germain
Ticari Seyahat Dövizleri ile İlgili Bir Değişiklik	59	Ulvi Kaya Doğruman
Tahsilât Sorunu	62	Hayri Başer

ekim - 1969
cilt: 6 - sayı: 10

後
邊
街
香
港

Anlamadığınız
dilde yazılı
bir evrakı
nasıl
imzalamazsanız

...

güvenmediğiniz
bir malı da
satın
almayınız

Erişilmez kalitesi, Türk aile bütçesine en uygun ödeme şartları,
senenin 365 günü devamlı servisi ile Arçelik
bugün halkımızın güvenerek tercihan aldığı buzdolabıdır.

ARÇELİK

saadetinizin anahtarıdır

muhtelif marka
her cins
her kapasite

TELEFON SANTRALI

ihtiyacınız için
telekomünikasyon
alanında ihtisas
sahibi yegâne müessese

Türktelefon

TİCARET ve SANAYİ LTD. ŞTİ.

ve şubeleri emrinizdedir.

telefon apereyleri, şef sekreter cihazları,
rapidofon cihazları, kapıcı telefonları, her
çeşit telefon malzemesi. Avrupa malı
kadmium nikel santral akümülatörleri

- bol yedek parça
- garantili montaj
- mükemmel bir teknik servis

MERKEZ: Galatasaray Yeni çarşı DARFILM han No. : 40

Tel. 44 75 00

ŞUBELER: Ankara Tel. : 17 50 80 - 17 55 45

İzmir Tel. : 34802 - 35621

banka

AYLIK MESLEK VE FİKİR DERGİSİ

EKİM 1969 - CİLD : 6 - SAYI : 10

Sahibi

Banka Yayınları ve Kültür
Ltd. Şti. Adına

Dr. Nezih H. Neyzi

Yazı İşleri Müdürü

Yıldırım Kılış

Basıldığı yer

Menteş Matbaası

İdare Yeri

İmam Sok. No. 1 Kat 2
Beyoğlu - İstanbul
Telefon: 49 22 67

Posta Kutusu

No. 769, Karaköy - İstanbul

Yönetim Komitesi

Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu
Necdet Durakbaşı
Doç. Dr. Mustafa A. Aysan
Alp Gürus
Dr. Nezih H. Neyzi

Abone

Yıllık 42 TL. Altı aylık 21 TL.

İlan Tarifesi

Arka Dış Kapak 700 TL.
Arka iç kapak, 2. S. 500 TL.
Ön iç kapak, 1. S. 600 TL.
İç Sahifeler 400 TL.

Abone ve ilân bedelleri
Derginin T. C. Ziraat Bankası
Beyoğlu Şubesindeki
768 numaralı ve T. İş Bankası
Parmakkapı Şubesindeki
271 numaralı hesabına
gönderilebilir.

Sevgili Okuyucularımız

Türkiye XI. Muhasebe Kongresi, 8 - 10 Eylül 1969
tarihleri arasında, İstanbul'da, Özel Galatasaray Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu konferans salonunda yapıldı. Kongre, Basında gereğince ilgi görmedi ise de, öncekilerine göre, çok önemli ve olumlu kararlar aldı. Ayrıca, bu kararları uygulayacak organı da «Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği» olarak tesbit etti.

Muhasebenin önemi bankacılıkta ötedenberi büyüktür. Bu önem, yalnız bankanın iç bünyesi açısından değil, bir finansman kurumu olarak ilgilendiği işletmeleri de kapsar.

Dergimiz, Muhasebe Kongresine gereken yeri vererek, bu sayısında, Kongre hakkında Dr. Cevat Sarıncı'nın bir yazısı ile Necdet Durakbaşı'nın «Türkiyede Kullanılan Bilâncolar» tebliğini tetkiklerinize sunmaktadır.

**

12 Ekim, Yurdumuz için önemli bir sınav günü olacak; seçimlerde demokrasimiz yeni bir aşamadan geçecek.

Şurasını belirtmekte fayda vardır: Herşey rejimin kaderine bağlıdır, Yurt kalkınması da, bankacılığın gelişmesi de. Çünkü, bütün tekliflerimiz demokratik rejim - karma ekonomi modeline göre ayarlanmıştır. Ve yine şu hususun belirtilmesi zorunludur: Ne yazık ki, iktidarı olsun, muhalefeti olsun, seçime, sızıltıları basında «önseğim rezaletleri» şeklinde nitelenen bir sistem ile hazırlıksız girmişlerdir. Bunun, yeni Meclise çok kötü yansımaları olmasını dilemekteyiz.

Öteyandan, Partiler, seçmenlere vaat kampanyasında da «Kantarin topunu» kaçırdılar. Ve bu defa şampiyonluk galiba Halk Partisinde. 20 Eylül gazetelerinde, C.H.P. nin, köylünün Ziraat Bankasına 500 TL. ya kadar olan borçlarını bağışlayacağı ve 2.000 TL. ya kadar olan borçlarını ise faizsiz taksite bağlayacağı haberi vardı (!) Haydi Hayırlısı!

Sevgi ve Saygılarımızla
BANKA Dergisi

GÖSTERGELER NE DİYOR?

Mali Piyasalar (Milyon TL.) T. C. Merkez Bankası	1967	1968	1969(*)	Ay ve Yıl sonları itibari ile Agus. Agus. Eylül (*)		
				1968	1969	1969
Altın ve döviz mevcutları (Milyon dolar)	55	44	35	31	105	110
Hazineye kısa vadeli avans	1643	2143	3300	2107	2890	3200
Banknot ve ufak para (1)	8714	8238	9500	8514	9000*	9300
Para hacmi (2)	22682	25969	28000	23108	27000*	27600

Bankalar (Milyon TL.)

Konsolide mevduat	21015	26115	30000	22179	26500*	27000
Banka kredileri	23368	27575	32500	24488	30000*	31000
Sanayi kredileri	1043	1248	1700	1186	1410*	1420
Tarım kredileri	5551	7115	8500	5333	7500*	7600
Küçük esnaf kredileri	585	777	950	736	930*	940
İpotekli krediler	2051	2139	2500	2017	2100*	2150

Fiyatlar (ay ve yıl ortalamaları)

İstanbul Ticaret Odası toptan eşya fiyatları genel indeksi (1958 = 100)	159,3	163,2	180,0	163,2	177,2	178,0
İstanbul geçinme indeksi (1958 = 100)	187,6	196,1	207,0	196,8	205,7	206,2
Altın külçe fiyatı (Yıl ve ay sonları)	15,5	18,5	25,0	17,1	19,0	19,2

1) Bankalar ve Merkez Bankası kasalarındaki banknot ve ufak paralar toplamı hariç.

2) Banknot ve ufak para vadesiz tasarruf mevduatı ve vadesiz ticari mevduat.

(*) Kendi tahminlerimiz.

Üretim, (Bin ton) :	1967	1968	1969 Tahmini
Buğday	10 000	9 520	11 000
Pamuk	396	435	450
Şeker pancarı	5 253	4 714	4 600
Tütün	189	161	170
Pamuklu dokuma (milyon metre)	743	749	850
Oto dış lastiği (bin adet)	1 139	985	1 000
Çimento	4 249	4 731	6 600
Suşi gübreler	361	442	500
Çelik ingot	996	1 110	1 130
Elektrik (milyon kws)	6 167	6 886	7 500
Ham petrol	2 728	3 105	4 500
Demir cevheri	1 498	1 936	2 500
Krom	448	416	400
İnşaat ruhsatları (bin m ²)	12 728	14 381	17 000

İş Gücü (Bin kişi) :			
Sigortalı işçi sayısı (Eylül sonu)	1 039	1 091	1 100
Tarım - dışı büyük iş yerlerinde çalışanlar sayısı	871	940	1 100
Yurt - dışında çalışanlar sayısı	204	247	300
Yurt - dışında çalışmak için sıra bekleyenler	500	600	700

Cari fiatlarla Yatırımlar (Milyar TL.)			
Kamu sabit yatırımları	9,0	10,3	11,9
Özel sabit yatırımlar	7,8	9,3	10,6
Stok değişimleri	2,2	2,4	2,3
Yatırımlar toplamı	19,0	22,0	24,8

Dış Ödemeler (Milyon dolar) :			
İthalât	685	764	800
Dış borç ve faiz ödemeleri	160	141	165
Toplam	845	915	965
İhracat	522	496	510
İşçi dövizleri	93	107	120
Toplam	615	603	630
Diğer döviz kaynakları	230	302	335

İKTİSADİ DURUM VE GELECEĞİ :

Doç. Dr. Mustafa A. AYŞAN

İş Hayatı :

Anadoluya mamûl satışlarının hızlanması, iş hayatında sonbahar yüksek konjonktürünün başlangıcını teşkil edecek tarzda bir canlanmayı başlatmıştır. Bu canlanmada, Toprak Mahsülleri Ofisi'nin tahıl alımlarındaki hızlanmanın rolü önemlidir. Toprak Mahsülleri Ofisi'nin buğday alımı ve satışları geçen yılkinden fazla olmuş, üretim noksanı gittikçe artan ithalat ihtiyaçları yaratmıştır. Buğday üretimi, resmî bildirimler 13,5 - 12,5 milyon tonluk rekolte tahminlerini yaparken, ümit ettiğimiz 11 milyon tonluk seviyeyi de bulamıyacağa benzemektedir.

Bununla birlikte iş hayatındaki canlanma, yıl sonuna kadar devam edecektir. Ancak, canlanmanın hız kazanması için seçimlerin arkada kalması gerekli gözükmektedir.

Geçen ay ortasında, Ortak Pazarla ilgili bir haber ve arkasından gelen tartışmalar, Ortak Pazar ülkeleriyle Türkiye ekonomisi'nin ilişkileri konusunu aydınlatacağına, meselenin çok karışmasına sebep olmuştur. Karışıklık bilgi eksikliğinden doğmaktadır. En başta Türkiye Ortaklık Konseyi tarafından yayınlandığı bildirilen yeni bir rapor, elde yoktur (*).

Karışıklığın ikinci önemli nedeni, Türk sanayiinin iç yapısı hakkında elde hiç denecek kadar az bilgi bulunmasıdır. Bu konuda işletmelerimizden yeterli kâr - zarar bilgileri yayınlanmadan ve belirli işletmelerin faaliyet sonuçlarını zaman içinde inceleyen vak'a etüdleri elde olmadan, Ortak Pazar'a girmenin, diğer deyişle, 11 - 22 yıllık bir sürede gümrüklerin azaltılarak sı-

(*) Bu raporu İstanbul'da ele geçirmek için, haberi büyük başlıklarla yayınlayan günlük gazeteler de dahil olmak üzere bütün muhtemel kaynaklardan aradıktan sonra, Ankara'da da elde etme çabalarımız semere vermemiştir. Geçiş döneminin 1969 Aralık'ında başlatılmasına karar verildiği şeklinde çıkan haberlerin kaynağı Anadolu Ajansıdır. Ancak Ajansın haberi, Dışişleri Bakanlığınca yalanlanmıştır. Tartışmalara sebep olan haberler, Türkiye Ortaklık Konseyi'nin her yıl yayınlamakta olduğu yıllık raporlardan dördüncüsü içindeki bazı bilgilere dayanılarak hazırlanmıştır. Üç ay eskimiş bu raporun yeni bir haber gibi verilmesi ilgili çevreleri şaşırtmıştır.

fıra indirilmesinin Türk Sanayi işletmeleri üzerindeki muhtemel etkilerini akla yakın ölçüde incelemeye imkân yoktur.

Bu konudaki hükümlerden çoğu, Devlet İstatistik Enstitüsünün 1964 yılı ortasında yayınladığı ve 1963 Kasım'ı itibarıyla bilgiler veren Sanayi sayımındaki rakamlara dayandırılmaktadır. Gerçekten bu rakamlar imalat işletmelerimizin % 99'unun çok cılız olduğunu göstermektedir. Ancak, bu cılız işletmelerin kâr - zarar durumu, satış fiyatları, zaman içinde maliyet ve hasılatlarındaki gelişmeler hakkında bilgi yoktur. Böyle olunca, varılan hükümler 16. asırdan sonra, kapitülasyonlar içinde, gümrüklerde indirim yapılması nedeniyle çöktüğü sanılan Osmanlı sanayiinin o zamanki durumu ile 1970 lerdeki Türk sanayiinin durumu arasında çizilmeye çalışılan benzerliklere dayandırılmaktadır. Konu ile ilgili çevrelerin, özellikle Sanayi Odaları'nın durumun aydınlığa kavuşmasına yardım etmeleri sorumluluğu vardır. Ortak Pazar'a karşı duran sanayicilerimizin, kendi işletmeleri hakkındaki gerçeğe uygun kâr-zarar bilgilerini, incelenmek üzere bu etüdleri yapanlara sağlama sorumluluğu vardır. Bu bilgileri ele geçirecek bilim adamlarının ve araştırma uzmanlarının, ekonomimizin gelecek yıllardaki gelişmelerine göre, belirli sanayi gruplarındaki mamûllerin iç ve dış pazarda satış imkânlarını araştırıp tesbit ve tahmin etmek sorumluluğu vardır.

Bu çalışma sonuçları elde olmadan yapılan tartışmalarda ilgililer, ya Ortak Pazar'a girmenin karşısında, ya da Ortak Pazar'dan yana hislerini dile getirmektedirler.

İşletmelerin hasılat - maliyet yapıları hakkında elde bulunan bir kaç vak'a etüdünden ve çok sayıda işletmede yaptığımız gözlemlerden çıkarabildiğimiz sonuçlar, ilgili bölümde açıklanacaktır.

Dış ticaret ve ödemeler arasındaki dar - boğaz, iş hayatını olumsuz şekilde etkilemekte devam etmektedir. Bu sıkışıklıkla alay edencesine, döviz mevcutları artmakta, ihracat geçen yılki seviyesine yakın bir seviyede kalırken, ithalat geçen yılki seviyesinden daha yüksek bir seviyede artmaktadır.

Fiatlar genel seviyesi, iki aylık durgunluktan sonra artmaya başlamıştır. İleride ve seçimlerden sonra artış hızı yükselecektir. Mevduat, geçen yıldaki gibi, % 20 kadar bir yıllık hızla artmaya devam etmektedir. Son aylarda, daha önce de belirttiğimiz gibi, kredilerdeki artış hızı, hem geçen yılın, hem de mevduat artış hızının üstündedir. Banknot ve para hacmindeki artış hızlarında hafif bir yükselme tesbit edilmiştir. Seçimlerden sonraki yükselmeler daha hızlı olacaktır. Para ve kredi darlığı, 2 ay öncesindeki ölçülerle olmasa bile devam etmektedir.

Ortak Pazar :

Ortak Pazar'a geçiş döneminin, diğer deyişle gümrük vergisi indirim-

lerinin 1 Aralık 1969 da başlatılmasının Türk Sanayi'i üzerindeki muhtemel etkilerinin tahmin edilmesi, belirli sanayi mamülleri maliyetleri ile satış fiyatları arasındaki ilişkiler hakkında güvenilir bilgilerin incelenmesine bağlıdır. Bu etkiler hakkında akla yakın tahminler yapılmadan, geçiş döneminin 1 Aralıkta başlamasının, Türk sanayii için iyi mi kötü mü olacağı söylenememelidir. Eldeki konu ile ilgili az sayıda vak'a etüdleri ve gözlemlerden çıkarabildiğimiz sonuçlarla, Türk imalât işletmelerinin bünyeleri hakkında aşağıdaki özetleme yapılabilmektedir:

1 — Özellikle özel teşebbüste imalât işletmelerimiz son derecede küçük işletmeler şeklinde faaliyet göstermekte, bu küçük işletmelerin birleşmeleri ve daha verimli işletmeler şeklinde büyümeleri, bu alandaki büyük ekonomik ihtiyaçlardan birini teşkil etmektedir.

2 — Maliyetleri ile satış fiyatları, aynı sanayi dalının Avrupa pazarlarında yürürlükte bulunan maliyet ve satış fiyatları ilişkileri ile karşılaştırılabilen sanayi işletmelerinde:

a) Satış fiyatları ile maliyetler arasındaki farktan ibaret olan kâr marjlarının Türk işletmelerinde daha *yüksek* bulunduğu,

b) Avrupa'daki benzerlerine nazaran Türk işletmelerinde maliyetlerin daha yüksek olmasında bazı hallerde çok yüksek oranlara varan boş kapasitenin ve işçi ile imalât metodlarının verim düşüklüğünün önemli rol oynadığı,

c) Mamüllere iç talep, bir çok hallerde belirli işletmenin imalât hacminden çok yüksek olduğu için, işletme sahip ve yöneticilerinin modern imalât ve yönetim metodlarını uygulamak ihtiyacını duymadıkları.

d) İşçi ücretlerinin genellikle Avrupa imalât sanayiindeki ücret seviyelerinden çok düşük olması sebebiyle, işçi verimini arttıracak makina ve aletlerin kullanılması konusunda önemli bir çaba harcanmasına lüzum görülmediği, noktaları tesbit edilebilmektedir.

Yukarıdaki farklar, Türkiye imalât sanayiinde bir rekâbet piyasasının güçlerine uygun yolda geliştirmeler yapıldığı takdirde, ekonominin geliştirilmesine de yararlı olunacağı hususuna işaret etmektedir. Diğer bir deyişle:

— İmalât işletmelerimizin daha büyük üretim birimleri haline getirilmesi,

— Maliyetlerin düşürülmesi,

— Kâr marjlarının daraltılması suretile, az mal yapıp satarak fazla kâr yapan işletmeler yerine, kitle imalâtı şartları altında, her birinden az kâr ederek çok mal yapıp satan işletmelerin çoğaltılması,

— Boş kapasitenin azaltılması,

— İşçi veriminin arttırılması

— Bir alıcı pazarının şartları altında müstehlike zaman içinde azalan fiyatlarla mal, ya da hizmet sağlanması,

— İşçi ücretlerinin zaman içinde arttırılması sırasında, işçi veriminin de arttırılması suretile işletmelerde kârlılığın ölçüsüz derecede azalmamasının sağlanması, gibi hedefler, Türk sanayiinin gelişmesi için faydalı ise, Ortak Pazar'a girilse de, girilmese de elde edilmesi gerekli hedeflerdir. Ortak Pazar'a girmenin faydalı olduğunu savunanlar, bu hedeflerin işletmelerimizi piyasa ekonomisinin serbestçe işleyen kurallarını harekete getirmek suretile elde edilmesini isteyenlerdir. Bu alanda belki eksik olan, piyasa ekonomisinin kuralları içinde bu önemli hedeflerin nasıl elde edilebileceği hususunda gerekli araştırmaların yapılmamakta olmasıdır.

Ortak Pazar'a girmeyi zamansız bulan, ya da hiç istemiyenlerin noksanı ise, yukarıdaki önemli hedeflerin elde edilmesi gerekli olduğuna göre, Ortak Pazar'a girilmediği takdirde, bu hedeflere ulaşmanın nasıl ve hangi güçlerle elde edileceğinin gösterilmemiş olmasıdır. Diğer bir deyişle, gümrükler indirilmediği takdirde, uzun vadede işletilmeyecek olan piyasa ekonomisi güçlerinin yokluğunda, bu güçlerin yerini alacak düzenin açıklanmaması, bu tarafın büyük noksanlığıdır.

Bu hedeflerin elde edilmesinde piyasa ekonomisi kurallarının ve güçlerinin kullanılması şeklindeki çözüm yolunun, daha etkili ve demokratik karma-ekonomi ilkelerine daha uygun olduğunu düşündüğümüz için, uzun vadede Ortak Pazar'la Türk Ekonomisini birleştirmenin zaruri bir gelişme olduğuna inanıyoruz ve bunun için de uzun vadede birleşmenin gerçekleştirilmesinden büyük ekonomik faydalar umuyoruz. Üzülerek belirtmek gerekir ki, bu alanda bundan daha belirli şeyler söylemek, eldeki bilgilerin eksikliği yüzünden mümkün bulunmamaktadır. Gönül isterki, burada işletmelerin maliyet - satış fiyatları ilişkileri üzerinde belirli olarak inceleme yapabilelim, ve sonunda, o işletme ya da işletmeler topluluğu için, Ortak Pazar'a girmenin yararlı olup olmadığını inceleyelim.

Bununla birlikte, 1 Aralık 1969 da Ortak Pazar'a giriş yönünde, geçiş (gümrük indirimlerine başlama) dönemine başlanacağını tahmin etmediğimizi, daha önce belirtmiştik. Haziran ve daha sonraki Ağustos 1969 sayılarımızdaki yazılar, bu tahminimizin dayanaklarını göstermiştir. Burada bu konuda daha fazla yazmayı ve tahminimizi değiştirmeyi gereksiz buluyoruz. Yaklaşan Ortak Pazar Zirve toplantısından sonra kararın öğrenilmesi mümkün olabilecektir. Ondan önce yapılan resmî bildirimlere dahi inanmak güçtür.

Üretim :

Ekonomimizde çok önemli bir yeri olan tahıllar alanında ürün satışları hızlanmış bulunmaktadır. En önemli tahıl ürününü teşkil eden buğday üretimi alanında gelen haberler pek olumlu değildir. Toprak Mahsulleri Ofisi, 1969 ithalatını iki ay önceki 500 bin tonluk seviyesinden 850 bin tona yükseltmiştir. Nitekim, Ofisin Ağustos sonuna kadarki iç alımlarında 1968'e na-

zaran 19 bin tonluk bir azalma olmuş, ithalât aynı dönemde 1968'deki 10 bin tonluk seviyesinden 1969'da 119 bin tona yükselmiştir. Bu sayıda da bu konudaki tahminimizin değiştirilmesi gereksiz bulunmuş olmakla birlikte, gerçekleşmenin 11 milyon tondan az olması ihtimali belirmiştir.

Para, Mevduat, Krediler :

Para darlığının iş hayatı üzerindeki olumsuz etkileri hayli azalmış olmakla birlikte, sıkıntı devam etmektedir. 13. Eylül 1969 itibariyle brüt banknot hacmi, TL. 10,5 milyarı, bununla birlikte, Merkez Bankasındaki ithalât teminatları ve depozitoları da aynı tarih itibariyle, TL. 3 milyarı aşmış, para hacminin % 30'u bu şekilde tedavülde kaldırılmıştır.

Mevduat ve krediler, geçen yılın aynı aylarına nazaran sırasıyla % 20 ve % 25 seviyesindeki yıllık artış hızlarıyla artmaya devam etmektedir. Sonbahar için faaliyetler, mevduat ve kredilerin artış hızlarındaki yükselmeye göre plânlanmalıdır.

Sermaye Piyasası :

Sermaye piyasası oldukça hareketlidir. Fakat hareket, çoğunluğu ile Borsa dışında ortaya çıkmaktadır. İşletmelerimizin halka hisse senetleri ve tahviller satma sırasında, Borsa'nın uzun vadede çok önemsiz kalacak olan madfî ve formalite güçlüklerine rağmen bu tür muamelelerini Borsa içine almalarında büyük fayda vardır. Diğer deyişle halka hisse senedi ve tahviller satan işletmelerimizin, bu hisse senetleri ve tahvilleri İstanbul Menkûl Kıymetler Borsasına «kote» ettirmeleri, uzun vadede kendilerine de fayda sağlayacaktır; bu hisse senetleri ve tahvilleri alan halka karşı da kaçınılması mümkün olmayan bir görevdir. Tedavüldeki hisse senetleri ve tahvillerin hacmi bir kaç yıl öncesi ile kıyaslanamayacak bir seviyede artmıştır. Hacim arttıkça, hisse senetleri ve tahvillerini paraya çevirmek isteyenlerin sayısı da artacaktır. Sayıları artacak bu gurubun ellerindeki değerleri paraya çevirmeleri sırasında, değerlerin borsada «kote» olması, satışı kolaylaştıracaktır. Bu kolaylığı onlara sağlamakta şirketlerin de yararı vardır; aynı gruba yenden hisse senedi ve tahvil satma ihtiyacı ile karşılaşabilirler; elindeki hisse senedi ve tahvili satmakta güçlük çekenler, aynı şirketlerin ikinci, üçüncü ihracılarından hisse senedi ve tahvil almakta çekimser davranacaklardır. Bu çekimserlik, uzun vadede şirketlerimiz için zararlı olacaktır.

Sermaye piyasasında tesbit ettiğimiz olumlu bir gelişme, hisse senedi ihraç eden bir kaç şirketin, sermaye piyasasının kurallarına uymaya başlamış bulunmalarıdır. Özellikle Makine Takım Endüstrisi A.Ş. nin ilânları şirket hakkındaki önemli malî bilgileri içine almış, ondan sonra ihracın başladığını haber veren ilânlarla devam etmiştir. BAMAŞ ihracı için yapılan reklâmlar da malî bilgiler vermektedir. Hisse senedi ve tahvil satışlarının reklâmlarla

satışına karşı olduğumuz, burada çeşitli yazılarda ifade edilmiştir. Öteyandan, alıcılara mal i bilgiler vermek, bu konuda yerine getirilmesi gereken bir ödev teşkil etmektedir. Bu bakımdan sözü geçen şirketlerin, tanımadığımız yöneticilerini kutlamak isteriz.

Bankalar :

Bankalarımızdan birinin, son yıllarda çok kârlı olduğu sanılan özel yüksek okullar alanında yatırım yaptığı görülmektedir. Türkiye Öğretmenler, Bankası, Başkent Yüksek Okullarını «Türk eğitimine armağan (!)» etmiş bulunmaktadır. Bu konuda yaptığımız incelemeler, uzun vadede yüksek öğretim kurumu işletmenin kârlı bir «ticaret» olmadığını göstermiştir. Yüksek özel okulların yönetici ve kurucuları, uzun vadede bunu tecrübeleriyle tesbit edeceklerdir. Işık Mühendislik Okulu'nun örneği onlar tarafından iyice incelenmelidir. İkinci olarak adının içinde «Öğretmen» kelimesi olsa da, bir mevduat ve ticaret bankasının, yüksek öğretim kurumlarına yatırımlar yapmasını sakıncalı bulmaktayız. Bankacılık ve öğretim genellikle birbirine uymayacak faaliyet alanlarıdır.

(Basın: 61000)

Yayın organları hakkında bilgi sağlanır . Eskiz ve program hazırlanır
Objektif tavsiyelerde bulunulur . Tespit edilen programlar titizlikle
yürütülür.

Cağaloğlu, Türkocağı Cad. no:1, kat: 3
Telefon: 27 66 00 - 27 66 01, İstanbul.

Asabi ağrılara karşı...

GRİPİN

faydalıdır

GRİPİN, baş, diş, adale, sinir ve lumbago ağrılarını teskin eder
GRİPİN, bayanların muayyen zamanlardaki sancılarında başarı ile kullanılır
GRİPİN, günde 4 saat ara ile 3 adet alınabilir

FRANSIZ FRANKININ DEVALÜASYONU VE TEPKİLERİ

Ali Şakir

Ekonomileri gelişmiş ve ileri sanayici olarak bilinen bir kısım ülkeleri 1969 yılında ağır bir enflasyon baskısı altına girmiş Fransa, Belçika, Hollanda, Danimarka, İsveç, Federal Almanya, İsviçre ve İtalya'da, birbirlerine benzer ölçülerde fiyat yükselişle mekte; hemen hepsinde sanayi tam kapasite ile çalıştığı halde talepleri karşılanamamakta; halk topluluklarının para harcama ve alım harca ileri gitmektedir. Bankalar kredi faizlerini tekrar tekrar yükseltmiş, para arzı kısıtlanmıştır. Eylül 1969 ayı içerisinde Avusturyada kredi faiz haddi % 4,5' e çıkarılmış; Federal Almanyada % 5'e ve İsviçrede ise % 3 den % 3.75'e yükseltilmiştir. Bu tedbirler yeterli olmamış, enflasyon ciddi bir durum var. Eşya fiyatlarındaki yükseliş hızı, 1969 yılının ortalarına çıkmış; 1958 - 1968 on yıllık devredeki artış ortalamasının üstüne çıkmış; Bu hal sanayii teşvik eden ve üretimi kamçılığı gibi görünmekte ise de, kontrolden çıkan bir gelişme hareketinin tehlikesi de yaygın bir hal almaktadır. Devlet acenteleri fiyatları kontrol etmek üzere çare aramaktadırlar.

Bu ülkeler arasında durumu en kritik olan Fransadır. Yılın ortalarında hayat pahalılığı % 6,5 nisbetinde artmış; iktisadî sıkıntıya bunalım yaratmış; bu bunalım da Cumhurbaşkanı De Gaulle'in istifasını sonuçlandırmıştır. Haziran ayında, Cumhurbaşkanlığı için yeni seçimi ve Pompidou işbaşına gelmiştir.

Cumhurbaşkanı George Pompidou'nun çeşitli partileri birleştirerek suretile kurdurduğu koalisyon hükümeti, ilk icraat olarak Fransa'nın değerini düşürme kararı almıştır.

Para ayarlama operasyonu Fransada ilk defa yapılan bir operasyondur. 1929 Dünya İktisadî Buhranından bu yana, geçen kırk yıl içerisinde para biriminin değeri onüç defa düşürülmüştür. Her defasında devalüasyon ameliyesi, iktisadî ve siyasî buhranları yatıştırıcı bir tedbir olarak kullanılmış ve ele alınmıştır.

Yaşadığımız yüzyılda, bir kısım iktisatçılar para denilen bir şeyin değerini, «değişmez bir kıymet ölçüsü..» olmak yerine, iktisadî metrekareyi ölçmek üzere kullanılan bir araç telâkki etmekte; devalüasyonu za

toplulukların içine düştüğü sosyal ve psikolojik hastalıkları tedavi edebilmek üzere, rahatsızlığın derecesine göre dozu ayarlanıp uygulanan bir ilâç niteliğinde görmektedirler. Buna karşılık, iktisadî hayatı bir düzen içerisinde geliştirmek için parayı «sağlam bir ölçü...» olarak tutmak ve kullanmak fikrinde olanlar da yok değildir. Federal Almanya ilk İktisat Bakanı Dr. Erhard, parayı sağlam tutmak ve sağlam bir para ile kalkınmayı gerçekleştirmek... düşüncesinde olan bir iktisatçıdır. Bu anlayışı uygulamak suretiyle Almanyanın kısa süre içerisinde kalkınmasını gerçekleştirmiş ve âdetâ bir mucize yaratmıştır. Ancak, sosyal bünyeleri değişik olan toplumlarda mes'elelerin, çözüm yollarının da başka başka olduğunu kabul etmek gerekiyor. Fransa, katı ölçüler yerine, zamana ve hadiselerle göre değişen tedbirler isteyen bir memleket olduğunu gösteriyor. Kırk yılda bu ülkede onüç defa devalüasyona gidilmiş olması dikkati çekmektedir.

Bir önceki para operasyonu 1958 yılında yapılmıştır. O zaman da Fransa iktisadî güçlükler içerisine düşmüş ve büyük bir siyasi bunalım geçirmişti. Sıkıntıları bertaraf edebilecek bir lider olarak General De Gaulle seçimleri kazanmış ve Cumhurbaşkanı olmuştu. İcraatına, 29 Aralık 1958 tarihinde, frankın değerinde % 17,5 nisbetinde bir indirme yapmak suretiyle başlamıştı. Bu hareket ile ihracatın artırılması ve sanayiın hızlandırılması mümkün olmuş; dış ödeme dengesinde büyük yeri olan turizm gelirinin çoğalması da sağlanmıştı. Ancak, ekonomisi büyük ölçüde ithalâta dayanan ve çeşitli sanayi ham maddelerini ithâl etmek zorunluğunda bulunan bir memleket olarak devalüasyon, bir süre sonra Fransada sanayiın maliyetlerinin artmasına ve iç piyasada fiyatların yükselmesine sebep olmuştur. Fiyat yükselişlerini ve hayat pahalılığını ücretlerinin artırılması yönündeki olaylar izlemiştir.

On yıl sonra, 1969 da iktisadî şartlar bakımından Fransa, nerede ise başladığı noktaya dönmüş gibi idi. İhracatın yeteri kadar artırılamaması dış ödeme sıkıntısı yaratmış; bu sıkıntıya paralel olarak Fransız-frankı, dış piyasalarda resmî değerinin altında ve daima değişen bir değerle alınıp satılan zayıf bir para haline düşmüştür. Kariyerinde bir süre de bankacılık yer alan yeni Cumhurbaşkanı Pomidou, «Bir gerçeği tesbit ve kabul etmekten başka çıkar yol yoktu...» diyerek devalüasyonun zorunlu bir hareket olduğunu ifade etmiştir.

8 Ağustos 1969 günü ilân edilen devalüasyon kararı ile, Fransız frankının değeri, Amerikan dolarına nisbetle % 12,5 düşürülmüş; evvelce FF 1=20,255 cent iken bu defa FF 1= 18.004 cent olarak tesbit edilmiştir.

Devalüasyon Fransanın, başta Müsterek Pazara dahil ülkeler olmak üzere, başka memleketlerle olan ticarî ve malî ilişkilerini etkilemeğe başlamıştır. Belçika frankı bir tazyik altına girmiştir. İktisadî ilişkileri en fazla Fransa ile olan bu memleketin parasının değerini koruyabileceği şüpheli görülmektedir. Öte yandan, evvelce Fransanın müstemlekesi iken halen istik-

lâllerine kavuşmuş bulunan ve fakat, ekonomileri üzerinde Fransanın kontrolü devam eden ondört Afrika ülkesi, paralarının değerlerini Fransız frankı ölçüsünde devalüe etmişlerdir.

İngiliz Lirası da tesir altında kalmış, devalüasyonu izleyen günlerde sterlin, resmî değeri olan 2,40 doların altında seyretmeğe başlamış ve 2.3813 dolara kadar düşmüştür. İngiltere Merkez Bankası, sterlinin borsa değeri 2.3825 doların altına düştüğü zaman müdahale etmek kararında idi. Bu memleketin dış tediye açığı Haziran 1969 ayında 60 milyon dolardan Temmuz ayında 89 milyon dolara yükseldiği halde, ilerisini emin gördüğünden olacak ki, bu defa sterlinin değerini korumak üzere İngiliz Merkez Bankası borsaya herhangi bir şekilde ilgi göstermemektedir.

Fransız parası üzerinde yapılan operasyonun Amerikan doları üzerinde bir etkisi olmadığı anlaşılmıştır. Amerikan ekonomisi de hissedilir ölçüde bir enflasyonun etkisi altındadır. Fiyat yükselişleri karşısında endişe duyan ekonomistler birtakım tedbirler tavsiye etmekte ve hükümetin bu tedbirleri uygulamasını istemektedirler. Bununla beraber, dış ülkelerde Amerikan doları değerini muhafaza etmektedir. Frankın devalüasyonundan sonra yalnız Frankfurt Borsasında Alman markının dolara nisbetle birkaç puvan daha kazandığı müşahade edilmiştir.

Devalüasyonun ölçüsü de genellikle iyi karşılanmıştır. % 1,5 nisbetinde düşürülmekle frankın dış piyasalarda gerçek değerini bulduğu, ve bu operasyonun bu paraya güç kazandırdığı yaygın bir kanaat halindedir. Ancak, para ayarlama işlemi ekonominin gelişmesi ve kuvvetlenmesi için yeter bir hareket sayılmamaktadır. İktisadî ve malî bünyeyi yeniden düzenlemek ve dış ticareti geliştirmek için başka tedbirlerin alınması ve uygulanması zorunlu görülmüştür. Bu maksatla hazırlanan bir kanun tasarısını, Hükümet 4 Eylül 1969 günü Parlamentoya sunmuştur. Kanunda yer alan tedbirlerle, bir yıldan kısa bir zaman içerisinde ulaşılması tasarlanan hedefler şöyle özetlenmiştir:

1 — 1 Ocak 1970 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanacak yeni bütçeyi denk bir bütçe olarak tesbit etmek;

2 — 1 Nisan 1970 tarihinden itibaren üretim ile tüketim arasında denge sağlamak;

3 — 1 Temmuz 1970 tarihinden itibaren de dış ticaret açığını kapamak ve ithalat ile ihracat arasında değer eşitliği sağlamak.

Bu hedeflere ulaşıldığı zaman, Fransanın Müsterek Pazar içerisinde ve Avrupada gıpta edilecek sağlam bir iktisadî düzene kavuşacağı ve en ileri refah memleketi haline geleceği iddia edilmektedir. Frankın devalüasyonu ile başlayan ve ciddi iktisadî mücadeleyi başarı ile sonuçlandırabilmek için Hükümet Fransız halkının desteğini ve yardımını istemektedir. Halka örnek olmak üzere Hükümet de ciddi çalışmalar yapmaktadır. İlk olarak, devlet harcamalarında tasarrufa gidilmiştir. Yedi milyar franka yakın bir açıkla

sonuçlanacağı anlaşılan 1969 bütçesinde, açığı 4 milyar franka indirmek üzere masraflarda kısıntılar yapılmasına başlanmıştır. Bu meyanda, askerlik hizmetini görmek üzere silâh altında bulunanlardan terhisi yaklaşanların, normal zamandan bir ay önce terhis edilerek iş hayatına dönmeleri ve üretici hale getirilmeleri kararlaştırılmıştır. Devlet tarafından işletilen havagazı ve elektrik tesislerinin ücret tarifelerinde daha önce plânlanmış olan zamanlardan vazgeçilmiştir. Devlet masraflarında zaman içerisinde zarurî görülecek artışların, nispet itibarile Millî Gelirdeki artışın üstüne çıkarılmaması bir prensip olarak tesbit edilmiştir. Devalüasyondan sonra hayat pahalılığının artmasını önlemek üzere, 15 Eylül'e kadar fiyatlar dondurulmuştur. Bu tarihten sonra da değişikliklere pek az müsaade edileceği anlaşılmaktadır. Fransa içerisinde tüketimin daha fazla genişlemesini önlemek ve sanayi mamullerini olduğu kadar tarım ürünlerinin büyük kısmını ihraç edebilmek için başka tedbirlere de başvurulmuştur. Ancak, bu tedbirlerin halk üzerinde doğrudan doğruya bir baskı tesiri yapmamasına dikkat edilmekte; daha çok tüketime destek olan kredilerin faiz nisbetlerinin yükseltilmesi ve vâdelerin kısaltılması suretiyle, dolaylı olarak toplumun alım gücünün daraltılmasına çalışılmaktadır. Bu cümleden olarak, otomobil satışlarında uygulanan bedelin % 30'unun peşin ve % 70'inin 21 aylık taksitlerle ödenmesi usulü değiştirilmiş; % 50 peşin ve diğer % 50'nin 18 aylık taksitlerle ödenmesi.. sisteminin uygulanmasına başlanmıştır. Möble ve mefruşat satışlarında uygulanan % 30 peşin ve % 70 için 18 ay taksit yerine % 40 peşin ve % 60'ın 15 aylık taksitlerle ödenmesi yoluna gidilmiştir. Halkı daha çok tasarrufta bulunmaya teşvik etmek üzere, bankaların tasarruf mevduatına ödediği faiz % 4 den % 6 ya çıkarılmıştır.

Diğer taraftan, büyük sanayi ve ticaret şirketleriyle bankaların daha ağır mükellefiyetler altına sokulduğu anlaşılmaktadır. İthâl malı ham madde kullanan sanayiîni, devalüasyondan sonra, mamullere 1969 yılı içerisinde ancak % 0,6 nisbetinde ve gelecek 1970 yılında da % 1.25 nisbetine kadar zam yapmalarına müsaade edilebilecektir. Bu kabil sanayiîni daha fazla zam isteği, bir ay öncesinden bildirilecek ve hükümetle müzakere edilerek karara bağlanacaktır. Bankalar, çökle kullanılan tevdiat hesaplarından elde edecekleri fazla gelirler üzerinden «fevkalâde» bir vergi ödemeğe mecbur tutulmaktadır. Diğer vergiler üzerinde, artırıcı mahiyette bir revizyon düşünülmektedir. Yalnız, az gelirli ailelerin geçim indirimi haddinin yükseltileceği ve tekmil emekli maaşlarının artırılacağı vâad edilmiştir.

Memurların ve işçilerin maaş ve ücretlerine % 4 nisbetinde bir zam yapılacağı söylenmektedir. Bu hususta sendikalarla müzakerelere Ekim 1969 ayı içinde başlanacaktır. Ancak, sendikaların 1968 Haziran ayında yapılan ücret anlaşmasından sonra geçen zaman içinde hayat pahalılığının % 8 arttığını ileri sürülerek, % 4 nisbetinde bir ücret zammını kabul etmiyecekleri söylenmektedir.

Fransanın en büyük sendikası olan ve komünistlerin idaresinde bulunan İşçi Genel Konfederasyonu, hükümetin ücretlere % 4 nisbetinde bir zam yap-

mağı tasarladığını duyar duymaz tepki göstermiş, bu ölçüde bir zammın kabul edilmeyeceğini ilân etmiştir.

Devalüasyondan sonra yeni bir düzenin kurulması ve iktisadî hayatın hızlandırılması herhalde kolay olmayacaktır. Hükümet birçok güçlüklerle karşı karşıyadır ve bunları yenmek zorunluğundadır. İlân edilen yeni tedbirler gerek Fransa içerisinde ve gerek dışarda şüphe ve tereddüt ile karşılanmaktadır. Nitekim, Paris Borsasında frank yeni bir düşüş kaydetmiştir. Tâyin edilen hedeflere ulaşabilmek ve bu maksatla mâli bünyeyi kuvvetlendirmek için 2,5 milyar dolar civarında dış krediler temini teşebbüslerine geçilmiştir. Ve ilk olarak bitişik komşu ve Müsterek Pazar ortağı Federal Almanya'ya el uzatılmıştır. Cumhurbaşkanı Pompidou ilk resmî ziyaretini Bonn'a yapmış; 8 ve 9 Eylül tarihlerinde iki gün süren ziyaretinde, Alman Başkentinde Başbakan Kurt Kiesinger ve Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Willy Brandt ve diğer devlet adamları ile görüşmüştür. Konuşmaların esas konusunu iktisadi ve malî meseleler teşkil ettiği ve iki ülke arasında ticaretin daha fazla geliştirilmesi tedbirlerinin gözden geçirildiği anlaşılmaktadır. Fransız Cumhurbaşkanı Alman devlet adamlarından, Fransadan daha çok tarım ürünleri satın almalarını ve Müsterek Pazar içerisinde Fransanın ihracatını geliştirmesine yardımcı olmalarını istemiş; ve ayrıca malî yardım talebinde bulunmuştur. Alman devlet adamları ise, Müsterek Pazar içerisinde malî ve ticarî ilişkilerin artırılmasını ötedenberi arzu ettiklerini ifade etmişler; İngiltere ve İskandinav memleketlerinin de bu Pazar'a alınarak iş sahasının genişletilmesini istemişlerdir. De Gaulle işbaşında iken, İngilterenin Müsterek Pazar'a alınması tekliflerini her defasında veto etmişti. Bu sefer, Pompidou; Alman devlet adamlarının yeniledikleri teklif karşısında olumsuz bir cevap vermemiş, ve fakat, İngilterenin ve daha başka ülkelerin Müsterek Pazara alınmaları halinde doğacak sonuçların inceden inceye hesap edilmesi ve ondan sonra bir karar verilmesi gerektiği... mütalâasında bulunmuştur. Fransa, kendi sıkıntılarına çare aradığı bir sırada Alman komşuların isteğini reddecek durumda görünmüyor. Ancak, Müsterek Pazar içerisinde İngiltere gibi ileri sanayici bir memleketin yer almasının ne ölçüde fayda sağlayacağını ve Avrupa ticaretine eşit şartlarla katılacak yeni bir rakip ülkenin Fransa'yı ne yolda etkileyeceğini etraflıca düşünmek gerekiyor. Ancak, olayların akışı, Müsterek Pazarın genişletilmesi isteklerine Fransanın bundan böyle karşı çıkamayacağını göstermektedir. Nitekim, Cumhurbaşkanı Pompidou'nun Almanya ziyaretinden hemen bir hafta sonra, 15 Eylül tarihinde, Müsterek Pazar üyelerinin bakanlar seviyesinde Bürükselde yaptıkları toplantıda; İngiltere, İrlanda, Norveç ve Danimarkanın Müsterek Pazara katılma isteklerinin ele alındığı anlaşılmıştır. Bu isteklerin 17 ve 18 Ekim 1969 günlerinde Lahey'de yapılacak toplantıda karara bağlanacağı bildirilmiştir. Brüksel toplantısından sonra Fransa Dışişleri Bakanı Morris Schuman, İngilterenin Müsterek Pazara girmesinde bir sakınca görmediğini açıkça ifade etmiştir.

Fransa, devalüasyondan sonra uygulamaya teşebbüs ettiği tedbirlerin iktisadî ve malî bünyede ne gibi etkiler yapacağını görmek fırsatı bulamadan işçi örgütlerinin sert tepkileriyle karşılaşmıştır. Sendikalarla müzakerelere daha zaman varken Eylül ayı ortalarında grevler başlamıştır. İş hayatının büyük ölçüde tesir altına alan bir hareket olarak, demiryolları makinistleri 10 Eylül tarihinde greve girmiş; yirmidört saat için başlatılan grev bu süre sonunda uzatılmış ve günlerce devam ettirilmiştir. Grevin hedefi; ücretlere zam, sosyal menfaatleri artırma, haftalık çalışma saatlerini azaltma, emeklilik yaşını indirme... konularını kapsamaktadır. Diğer işçi örgütlerinin istekleri de, hemen tamamen yukarıdaki konuların gerçekleştirilmesi yönündedir.

Ekim ayı içinde başlayacak müzakerelerde Sendikaların isteklerinin tamamen kabulü mümkün görülüyor. Zira bunların kabulü halinde devalüasyondan beklenen faydalar elde edilemeyecektir. İhtiyaç maddeleri ve hizmetlerin maliyetlerini yükseltecek her istek, ihracatın daralmasına ve mevcut iktisadî sıkıntının, azalması şöyle dursun, daha fazla artmasına sebep olacaktır. Hükümetin kabul edebileceği kadarı ile de işçilerin memnun kalacağı beklenmiyor. Bu durumda ise grevlerin devam ettirileceği ve ekonominin büyük zararlara uğrayacağı tahmin ediliyor. 1968 Mayıs ayında, önce öğrenci nümayişleri şeklinde başlayan ve sonra işçi grevleri halinde tekml Fransaya yayılan ve dört haftadan fazla süren buhran, millî gelirden 50 milyar frank civarında bir zarara sebep olmuştu. Bu yüzden Fransa 1969 yılına iktisadî sıkıntıları artmış olarak girmişti. Yeni olaylar da geçen yılki bunalımın devamı mahiyetindedir.

Pompidou iktidarının buhranı nasıl yatıştıracağı ve Fransayı özlenen iktisadî ve siyasî istikrara nasıl kavuşturacağı dikkatle izlenecek bir konudur.

Sizin Bankanız

**TÜRKİYE
HALK
BANKASI**

Memleketin her köşesinde hizmetinizdedir.

ONUNCU YILINDA TÜRKİYE BANKALAR BİRLİĞİ

II - (*)

Necdet DURAKBAŞA

I. GİRİŞ

Önceki yazımızda Türkiye Bankalar Birliğinin bankacılık sistemimizdeki yeri, amaç ve görevlerini, Bankalar Kanunu, Birlik Ana Nizamnamesi ve Kalkınma Plânlarına da atıflar yapmak suretiyle göstermeğe çalışmıştık. Bu yazımızda Birliğin geçen 10 yılda bankacılık sistemimizdeki yerini ne ölçüde doldurabildiğini, amaç ve görevlerini ne ölçüde gerçekleştirebildiğini, temennilerimizi de ekliyerek belirtmeğe gayret edeceğiz.

II. BİRLİK FAALİYETLERİ VE SONUÇLARI :

Önce, faaliyet raporlarına göre, geçen 10 yıla ait Birlik çalışmalarını özetlemeye çalışalım:

Birlik Çalışmaları Sonuçları

Yönetim Kurulu	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1967
Toplantıları	21	20	14	10	—	12	12	12 +	12 +	12 +
Kararları	93	88	86	66	—	82	106	137	185	187
Tebliğleri	15	44	40	41	36	37	37	39	37	45
Yayınlar	7	4	5	5	1	5	2	2	8	2

Toplam Yayın : 41

Bu arada, Birlikte bir kitaplık tesis edilmiş, firmalardan alınacak hesap vaziyeti formu ilmi esaslara uydurulmuş, Birlik binası tamamlanmış, yabancı memleketlerdeki benzer kurumlarla ilişkiler kurulup sürdürülmüş, resmî merciler nezdinde özellikle Bankalar Kanununda öngörülen değişikliklerle ilgili olarak Maliye Bakanlığı ve Meclis Komisyonlarında temas ve teşebbüsler yapılmıştır. Bütün bu çalışmaları olumlu çabalar olarak değerlendirmek lâzımdır. Ve meselâ 1962 de yeni hesap vaziyeti örneğinin hazırlanışı, başlıbaşına övülecek bir başarı olmuştur.

Birlik bu çalışmalarını ne külfetle karşılayabilmıştır? Birliğin aşağıya çıkarılan 10 yıllık masrafları ile 1969 yılı bütçesi bize bu hususta bir fikir verecektir:

10 Yıllık Devrede Birlik Masrafları :

1959	1960	1961	1962	1963
630.397 TL.	866.189 TL.	838.108 TL.	796.997 TL.	1.029.086 TL.
1964	1965	1966	1967	1968
1.261.392 TL.	1.353.820 TL.	1.416.327 TL.	1.756.998 TL.	2.264.834 TL.

611.420.— TL. Menkuller ve 5.118.090 TL. Gayrimenkuller (Birlik binası bedeli) düşülerek tesbit edilen 10 yıllık cari masraf ortalaması: 645.763.— TL.

(*) Bu yazının ilk bölümü Eylül 1969 sayısında verilmiştir.

1969 Yılı Bütçe Tasarısı

Masraflar

Personel masrafları	1.390.000.—
Eğitim, etüd ve yayın masrafları	400.000.—
Büro masrafları	125.000.—
Sair masraflar	230.000.—
Mübaya olunacak menküller karşılığı	70.000.—
Konferans salonu inşaat bedeli karşılığı	175.000.—
Yekûn	2.440.000.—

Gelirler

Masraf hisseleri	1.748.500.—
Yıllık aidat	134.500.—
Kira vesair gelirler	200.000.—
1968 yılında vaki rey arlığına tekabül eden	
Masraf hisseleri	26.000.—
Yıllık aidat	2.000.—
Birikmiş gelirlerden	329.000.—
Yekûn	2.440.000.—

III. FAALİYET SONUÇLARININ DEĞERLEMESİ :

Yazımızın ilk bölümünde Birliğin Ana Nizamnamesinde sıralanan görevlerinin:

1. Bankacılık mesleğinin geliştirilmesiyle ilgili görevler,

2. Bankacılık mesleğinin temsili ile ilgili görevler olarak 2 ana gruba ayrılabilceğini ifade etmiştik. Aşağıda bu ana gruplar itibariyle ve Nizamnamedeki fıkralara sadık kalarak geçen 10 yıldaki Birlik faaliyetlerinin bir değerlemesini yapmağa çalışacağız. (Değerlemeleri yaparken elimizden hemen tek güvenilir kaynak Birlik Yıllık Faaliyet Raporları olmuştur.)

1. Bankacılık Mesleğinin Geliştirilmesiyle İlgili Görevler:

«a) Bankacılık Mesleğini geliştirmek maksadıyle her türlü tedbirleri almak:»

Bu hususta yapılabilecek çalışmaları,

aa) Bankacılığın geliştirilmesiyle ilgili çalışmalar,

bb) Meslek mensuplarının (Bankacıların) yetiştirilmesiyle ilgili çalışmalar, olarak ele almak uygun olacaktır.

Bankacılığımızın bir sistem olarak geliştirilmesinde, denebilir ki, Birliğin hiçbir ciddi, olumlu çalışması ve teklifi olmamıştır. Ve bu yüzdendir ki, Bankacılık sistemimiz fonksiyon bakımından birbirine girift, içinden çıkılmaz bir haldedir. (*)

Bankalar Birliğinin bu hususta yetersiz kaldığı II. Beş Yıllık Plânda (**) da şu şekilde belirtilmiştir:

«Birlik belli mesleki yayınlar dışında bankacılık sisteminin gelişmesini etkileyecek bir çalışma düzenine girememiştir.

(*) Bu konuda bakınız: «Bankacılık Sisteminin Yeniden Düzenlenmesi» yazımız, Banka Dergisi, Ağustos 1969 Sayısı.

(**) Kalkınma Plânı İkinci Beş Yıl, 1968 - 1972, D.P.T. Yayınları, Ankara 1967, Sh. 604 ve 606.

Birliğin sistemin sorunları ve geliştirilmesi konusunda devamlı araştırmalar yapacak şekilde teşkilatlanması, sağlanacaktır:

Bankalar Birliği sistem içinde mesleki eğitim sorununu ele alarak, eğitim programları düzenleyip uygulayacaktır.»

1968 yılı Birlik faaliyet raporunda D.P.T. tarafından izlenen Banka-Kredi Sisteminin Reorganizasyonu çalışmalarına iştirak edildiğine değinilmiştir. Demek oluyor ki; 1968 yılına kadar ve I. Beş Yıllık Plân ve Uygulama Programlarında da bu görev Bankalar Birliğine verilmiş iken (*) - işin asıl sahibi olan Bankalar Birliği bu gibi çalışmalara yeterli etkililikte katılmamıştır. Daha açık ifade edilmek gerekirse, Bankalar Birliğinin yapması ve o zamana kadar hazırlıklı olması gereken bu çalışmalara Birlik kendiliğinden girmemiş; zorlanmıştır. Bu tutucu davranışta, Birlik Üyeleri olan Bankaların elbet ayrı ayrı sorumluluk payı vardır.

1969 yılı Programında (**) ise aynen şöyle denilmiştir:

«Banka kredilerinin maliyetlerini olumsuz yönde etkileyen başlıca faktörlerden biri olan bankaların hizmet giderlerini sınırlamak amacıyla, sistemin kendi içinde gerekli tedbirlerin alınması banka hizmetlerinde etkenlik ve ucuzluk konularına önem verilmesi Bankalar Birliğinin sorumlulukları arasındadır.»

Bu hususta da bugüne kadar hiçbir şey yapılmadığını söylemekten başka çare yoktur. Gerçekten, aşırı şubeleşme, bir kısım iktisadi devlet teşekküllerinin amaçlarından kayarak ticaret-mevduat bankacılığına yeltenmeleri ve şubeleşme yarışına katılmaları, ikramiyecilik salgını alabildiğine devam etmektedir ve faaliyet raporlarının muhtevasına bakılırsa Bankalar Birliği bu gidişten memnundur. (***)

Bankacıların yetiştirilmesi konusuna ise, ancak, 1968 yılında el atılabilmiştir. (****) Gecilerek de olsa, bir «Bankacılık Eğitim Merkezi» kurulmuş olmasını Bankalar Birliğinin bir başarısı saymak gerekir. Bununla birlikte, İngiltere’de, «Institute Of Bankers» in uyguladığı biçimde, bankacılık bilgisinde ehliyeti tesbit sisteminin ve her yıl bankacılık üzerinde başarılı etüd yapanlara ödül verilmesi usulünün konulması temenniye değer. Yine, çeşitli amaç ve seviyelerde kurslar açılmalı, Eğitim Merkezi çalışmaları devamlı şekilde bankacılığımızın bellibaşlı bir merkezi olarak İstanbula da yayılmalıdır.

«b) Bankalararası münasebetlerde mesleki tesanüdü kuvvetlendirmek; gayri-meşru rekâbeti önlemek.»

Burada kastedilen tesanüt; şüphesiz mesleki bir tesanüttür. Yoksa, ban-

(*) T. Bankalar Birliği 1964 yılı faaliyet raporu, Sh. 12, 1965 yılı faaliyet raporu, Sh. 9, 1966 yılı faaliyet raporu, Sh. 12.

(**) Banka Dergisi, Yıl 1969, Cilt VI., Sayı 2, Sh. 13 (Program ilgili bölümü)

(***) Birlik 1967 yılı faaliyet raporu sh. 7; 1968 yılı faaliyet raporu sh. 12.

(****) Birlik 1968 yılı faaliyet raporu, Sh. 25.

kaların kendi çıkarları için, halka ve ekonomiye karşı bir menfaat birliği kurmaları değildir. Meselâ, iş saatlerinde bir birlik temini, istihbarat işlerinde (*), tasarrufun teşviki çabalarında ve ortaklaşa olabilecek başka işlerde birlikte hareket etmek.

Bankalararası ilişkilerde tesanüdün karşısı haksız rekâbettir. Haksız rekâbete kaymamak hususunda, bankacılığın kaldırabileceği reklâm usul ve şekillerini benimsemek, bunlarda ölçülü olmak, mudilere dolaylı çıkarlar sağlamamak, borç alanlara dolaylı külfetler yüklememek gibi eylemler örnek gösterilebilir. Gerek meslekî tesanüt ve gerekse haksız rekâbet konularında Bankalar Birliğinin etkili olabildiğini söylemek zordur. Bunun delillerini her an görmek, duymak, tesbit etmek mümkündür.

«c) Memleket içinde ve dışında bankacılık hareketlerini takip ile toplaya-
cağı malûmatı azalarına ve alâkalılara ulaştırmak; bankacılık örf, adet ve teamül-
lerini tesbite ve banka mudilerinde tatbik olunan usullerde vahdet teminine ça-
lışmak,»

Bankalar Birliği yayınlariyle bankacılık bilgilerini üyelerine ulaştırma-
da çaba göstermiştir. 10 yılda 41 yayın yapıldığına göre, her yıla ortalama
4 yayın düşmektedir. Yayınlardan çoğunun önemsiz küçük broşürler olduğu
dikkate alınırsa, belli başlı yabancı bankacılık eserlerini dilimize çevirmenin
mevcut boşluğu doldurmakta faydalı olacağına şüphe yoktur. Birlik banka-
cılık örf ve adetlerinin tesbiti içinde ise başarılı olamamıştır.

«d) Milli tasarrufun teşviki için gerekli faaliyetlerde bulunmak ve yetkili
mercilere teklifler yapmak,»

Bankalar Birliğinin bu konuda ciddi bir çalışma yaptığına dair faa-
liyet raporlarında bir iz yoktur. Bankalar birbirlerinden mevduat aktaraca-
ğım diye ikramiye ve reklâm yarışına gireceklerine bu konu üzerine eğilse-
lerdi şüphesiz çok daha yerinde olurdu.

Çek tedavülünün geliştirilmesi sorunu bu hususta yapılan bütün yayın-
lara rağmen olduğu yerde durmaktadır (**)

«e) Banka mensuplarına ait sosyal yardım mevzularını tetkik ile azalarına
tavsiyelerde bulunmak,»

Bu konuda da Bankalar Birliğince üyelerine ışık tutacak bir çalışma
yapılmış olmadığı görülmektedir.

Şimdi de, Birlik Ana Nizamnamesinde belirtilen II. gurup görevlere
gelebiliriz.

(*) Bu konuda bakınız «İstihbarat İşlerinde Bankalar Arasında Yapılabile-
cek İşbirliği ve Bir Teklif» yazımız, Banka Dergisi, Haziran 1969 Sayısı.

(**) Bu konuda bakınız: «Çek Kullanılması Davasında Neredeyiz?» yazımız
Banka Dergisi, Mayıs/1968

2 — Bankacılık Mesleğinin Temsili ile ilgili görevler:

«a) İç ve Dış münasebetlerde Türkiye Bankacılığını temsil etmek,

«b) Banka ve bankacılık mevzularına taallûk eden hususlarda resmi makam ve heyetlere istişari mahiyette mütâlâa beyan eylemek,

«c) Bankalar arasında çıkabilecek ihtilâflarda, tarafların talebi ile hakem tayin etmek ve hakemlik yapmak».

Birlik yukarıda sıralanan temsil ile ilgili görevlerini yerine getirmiştir.

IV. ÖZET ve SONUÇ :

Bankalar Birliği, Bankacılığımızda bir boşluğu gidermiştir. Birliğin geçen 10 yıllık faaliyet bilançosu olumlu olmakla birlikte yeterli değildir. Geçen 10 yıllık sürede Birlik bankacılığımızın temsili ile ilgili görevlerini yerine getirebilmiş ise de;

1. Özellikle bankacılığımızın temel mes'elelerine eğilememiş, bu konuda yetkili mercilere ışık tutamamış; bankacılık sistemimizin sorunlarının gittikçe daha girift hale gelmesine seyirci kalmış; yeni düşüncelere karşı da tutucu bir tutum takınmıştır. Bu arada,

a) Bankacılık sistemimizin Yurt gerçekleri dikkate alınarak tarafsız bir eleştirisi ve ona göre öngörülecek tedbirlerin tesbiti işi yapılamamış,

b) Kaynak toplamada ve ödeme kolaylığı sağlamada önemi büyük olan çek tedavülünün geliştirilmesi davasında bankalarımıza düşen sorumluluk yeterince belirtilememiş ve bu yüzden de dava bir çözüme bağlanamamış,

c) Para maliyetini düşürücü tedbirler üzerinde durulmamıştır.

2. Tasarruf fikrinin yayılması, istihbarat işleri, matbuaların tipleştirilmesi, bankacılık örf ve adetlerinin tesbiti ve benzeri konularda bankalararası ortak çalışmaları gereğince teşvik edememiş; buna karşılık özellikle mevduat toplamada haksız rekâbet usullerinin yaygınlaşmasını önleyememiştir.

Bankalar Birliğinden gelecek yıllardaki çalışmalarında, Kalkınma Plânlarımızın öngördüğü, bankacılık sistemimizin kalkınma amacına koşulacak şekilde yeniden düzenlenmesi sorununun çözümünde aktif bir tutum benimsemesini beklemek hakkımızdır. Bankalar Birliği bankacılığın Yurt kalkınmasındaki büyük yerini dikkate alarak, ona göre bankacılık mes'elelerimize sahip çıkmalıdır.

BİBLİOGRAFYA

Yurdumuzda Bankalar Birliği üzerindeki tek ciddi etüd (rahmetli) Dr. Yusuf Saim Atasagun'a aittir: Bankalar Birliği Hakkında düşünceler, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1956

BANKA İŞLETMELERİNDE MALİYET TAHLİLLERİ İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELER (MALİYET GİDERLERİ)

Doç. Dr. Kâmuran PEKİNER

Banka maliyet tahlillerinde göz önünde tutulacak ilk unsur olan banka üretiminin özellikleri bir başka yazımızda incelenmişti (*). Bu yazıda, bu tahlillerde üretim ile birlikte nazarı itibare alınması lâzım gelen banka maliyet giderlerinin özellikleri üzerinde durulacaktır.

Banka işletmelerinde üretim biriminin tesbitinde karşılaşılan zorluk, aynıyle üretim birimine yüklenecek maliyet giderlerinin tesbiti bakımından da söz konusudur. Bu zorluk, özellikle, banka üretiminin «ikilik» karakteri dolayısıyla meydana gelmektedir. Banka üretiminin, «parça üretimi» ve «kıymet tüketimi» olmak üzere iki farklı üretim birimine ayrılması, bu üretim birimlerine yüklenecek, «parça giderleri» ve «kıymet giderleri» olmak üzere, farklı giderlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Banka işletmelerinde yapılacak maliyet tahlillerinde, her şeyden önce, üretimle ilgili giderleri parça giderleri ve kıymet giderleri olarak bir ayırma tabi tutmak lâzım gelecektir. Bu özellik aynı zamanda kurulacak maliyet muhasebe sisteminin de en önemli şartıdır. Böyle bir ayırımı yapmadan kurulacak bir maliyet muhasebesi sistemi, işletmeye, vereceği yanlış bilgiler sebebiyle, faydadan çok zarar getirecektir.

Kıymet Giderleri - Parça Giderleri :

Kıymet giderleri, banka işletmesinde kıymet üretimi sırasında, bu üretimle ilgili olarak, meydana gelen giderlerdir. Kıymet üretiminde, görülen muamele ile ilgili «meblâğ» önem kazandığından, bu üretimle ilgili olarak meydana gelecek kıymet giderleri, görülen muamelenin sahip olduğu meblâğa göre, değişecektir. Örneğin, 10.000 liralık bir kredi muamelesinde söz konusu olacak faiz gideri 100.000 liralık bir kredi muamelesinde söz konusu olacak faiz giderinden daha az olacaktır.

Bugün banka işletmelerinde kıymet gideri olarak kabul edilecek giderlerin başında, faiz giderleri, riziko giderleri ve komisyon giderleri gelmektedir. Bu giderlerin ise, yapılan muameledeki meblâğa göre, artış veya azalış göstereceği açıktır. Kıymet gideri olarak kabul edilebilecek başka giderler de

(*) Banka Dergisi, Haziran 1964, sayısı. S. 13.

olabilir. Eğer bazı giderler kıymet üretimi ile ilgili olarak meydana geliyorlarsa kolaylıkla kıymet gideri olarak kabul edilebilirler.

Parça giderleri, işletmede parça üretimi sırasında, bu üretimle ilgili olarak meydana gelen giderlerdir. Kıymet giderlerinden farklı olarak, parça giderlerinin miktarında, görülen muamelede söz konusu olan «meblâğın» önemi yoktur. Muameleye tâbi tutulan polîçe ister 10.000 liralık isterse 100.000 liralık olsun, bu muamelenin sebebiyet vereceği parça giderlerinin miktarında bir değişiklik olmayacaktır. 100.000 liralık bir kredi muamelesi, 10.000 liralık bir kredi muamelesine nazaran, memur mesaisi, kırtasiye ve teçhizat kullanılması bakımından, daha çok bir gidere sebebiyet vermiyecektir; çünkü burada önemli olan, meblâğ olmayıp, kaç polîçe iskonto edilmiştir, kaç kredi muamelesi görülmüştür gibi, yapılan muamele adedidir.

Banka işletmelerinde söz konusu olan belli başlı parça giderleri olarak,
Personel giderleri,
Material giderleri,
Amortismanlar,
İdame ve yenileme giderleri,
Genel giderler, sayılabilir.

Banka işletmelerinde parça giderleri kıymet giderlerine nazaran daha kolaylıkla, masraf nevilerine, masraf yerlerine ve masraf hamillerine göre, bir ayırıma tabi tutulabildiklerinden maliyet tahlilleri bakımından bu saha çok daha elverişli olarak kabul edilebilir. Diğer taraftan, parça üretimi, kıymet üretimine nazaran daha somut olarak kabul edilebileceğinden hesaplanması bakımından gerekli olan «birim» in tesbiti işi de o nisbette kolaydır. Banka işletmelerinde söz konusu olan personel giderleri, toplam parça giderlerinin % 70 - 80 ini bulmaktadır. Aynı zamanda bu giderler, değişmez maliyet gideri karakterine sahiptirler, yani üretim miktarına bağlı değildirler. Sahip oldukları bu özellikleri dolayısıyla personel giderleri, banka işletmelerinde yapılacak iktisadilik ve prodüktivite tahlillerinde en önemli gider unsurlarıdır. Hattâ, diğer parça giderlerini hiç nazarı itibare almadan, sadece personel giderlerine göre böyle bir tahlil yapmak suretiyle, banka işletmesinin prodüktivitesi hakkında bir fikir sahibi olunabilir.

Sonuç :

Banka işletmelerimizde, artan parça ve kıymet giderlerinin ışığı altında, maliyet tahlilleri kaçınılmaz bir hal almaktadır. Henüz derinliğine pek veremediğimiz bir nedenle artan banka şubelerinin sayısı, ülkemizdeki sosyal gelişmelere paralel olarak artan personel giderleri, banka işletmelerinin maliyet giderlerini kabartmaktadır. Diğer taraftan banka gelirlerinin bu nispette artmadığı bir gerçektir. Kendine başlıca amaç olarak iktisadilik, prodüktivite ve kârlılık analizleri gibi işletme analizlerini seçmiş olan bir maliyet sistemi banka işletmelerimize büyük yararlar sağlayacaktır.

BİR MUHASEBE KONGRESİNİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Dr. Cevat SARIKAMIŞ

Türkiye Onbirinci Muhasebe Kongresi 8-10 Eylül 1969 tarihinden konuyla ilgili çeşitli kurumlardan 115 delegenin katılımı ile toplandı. Kongrenin bu oturumlarında ele aldığı konular halkınma çabası içinde bulunan yurdumuzun mevcut ve gelecekteki işletme yöneticilerini yakından ilgilendirmesi gereken finansal durum tablolarının-bilânço ve gelir tablolarının-hazırlanması ve yönetim aracı olarak kullanılması ile hazırlanma ve kullanılmalarının geliştirilmesi imkânlarının araştırılmasını kapsıyordu. Kongrede tartışması yapılan bildiriler, aşağıdaki konuları kapsamaktaydı:

1. Millî Durum Raporu (Bilânço)
2. Türkiye'de Kullanılan Bilânçolar
3. Türkiyede Kullanılan Bilânçoları Geliştirme İmkânları
4. Kâr ve Zarar Tablosu (Gelir Raporu)
5. Türkiye'de Kullanılan Kâr ve Zarar Hesapları
6. Kullanılan Kâr ve Zarar Hesaplarının Geliştirme İmkânları.

Bu bildirilerin yazarları tarafından sunulmasından sonra, dinleyicilerin soruları ve bildirileri sunanların cevapları ile ilgi çekici tartışmaların yapılması da sağlanmıştır.

Ekonomik geri kalmışlığın nedenleri arasında işletme yöneticilerinin yetersiz kalmasını da sayın düşünürler, bu nedeni ortaya koyarken, yöneticilerinin bir çok yönetim aracından yoksun kaldığı gerçeğini de hesaba katmaktadırlar.

İşletme yöneticiliği belirsizlikler içinde ileriye ait kararlar almayı gerektirir ve bu kararların uygulamada olumlu sonuçlar vermesi yöneticinin değerini arttırır. Gelecekle ilgili belirsizlikler içinde karar alınırken dahi, bunun etkisini, en düşük kılacak bazı gerçekleri isabetle bulup çıkarmak ve onlara dayanarak var sayımlar yapmak herhalde kararın doğruluk derecesini arttıracaktır. Şu halde başarılı ve yetenekli işletme yöneticisi olmanın en önemli şartı işletme verilerini elde etmek ve bu verileri kararlar alırken hünerli bir şekilde kullanabilmektedir.

Ekonomik kalkınmasını tamamlayamamış bütün memleketlerde olduğu gibi, Türkiyede de işletme yöneticilerinin kararlarını dayandıracakları işletme raporları ve bu raporların hazırlanmasını olumlu kılacak sistemler, ne yazık ki, yaysın değildir.

Dolayısı ile de alınan kararlar, yatırımla ilgili olanlardan günlük yürütme ile ilgili olanlara kadar, büyük belirsizlik riskleri taşımakta, sermayenin, emeğin ve yönetici kapasitelerinin verimsiz kullanılması sonucunu doğurmaktadır. İşletmelerin verimliliklerini arttırabilmek ve sermaye yatırım-

larını randımanlı alanlara kanaliz edebilmek için işletme içi ve dışı rapor hazırlama sistemlerinin kurulması ve hazırlanan raporların tefsir, analiz ve değerlendirme tekniklerinin mevcut ve geleceğin yöneticilerine öğretilmesi kalkınma yolunda büyük adımlar atılmasına yardımcı olacaktır. Bu gayeye hizmet açısından ele alındığında adı geçen Kongre gerek seçtiği konular, gerek bu konuların konuşmacılar tarafından işleniş şekli bakımından başarılı ve Türk iş hayatına hizmet edici olmuştur. Ancak bu konuların üç gün gibi kısa bir zamanda konuşulup orada bırakılması bir eksiklikti. Konular üzerinde derinlemesine çalışmalar yapılması, ayrıntılı sonuçlara varılması ve uygulamalar için gerekli ön hazırlıkların araştırılması gerekir ve bunlar yapılmadığı takdirde Kongre karşılıklı fikir alış verişi niteliğini taşır, gayesinin ancak bir kısmını gerçekleştirmiş olurdu. Nitekim, bu eksikliği gören delegeler, oybirliği ile alınan kararların kongreden sonra izlenmesi görevini Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği'ne tevdi etmiştir.

(Bu konuda oy birliği ile alınan karar sureti Ek I'de verilmiştir).

Finansal Durum Tablolarının Kullanılması:

Finansal durum tabloları adını verdiğimiz bilânço ve gelir tablosu bir işletmenin finansal durumu, rantabilitesi ve kârlılığı hakkında bilgi edinmeyi mümkün kıldığı gibi çeşitli aktif kalemlerine yapılmış yatırımların isabetli ve yeterli olup olmadıklarını kestirmeyi de imkân dahiline sokar. Bunlara ek olarak çeşitli finansal kaynakların isabetle seçilip seçilmediği de yine bilânçonun analizi sonucu ortaya çıkarabilir. Bu demektir ki, geçmişe ait muhasebe bilgilerini özet olarak veren finansal durum tabloları geçmiş faaliyetlerin değerlendirilip işletmenin gayelerine erişme olanağını ortaya koymaya yaradıkları kadar, ileriki faaliyetlerin plânlanması için gerekli temel bilgilerin elde edilmesine de yararlar. Finansal durum tablolarından işletme faaliyetlerinin değerlendirilmesi, firmanın finansal gücünün ölçülmesi ve gelecek faaliyetlerin plânlanması gayeleri ile işletme yöneticileri; firmanın kredi riskinin takdiri amacı ile kredi müesseseleri; rantabilite, kârlılık ve yatırımların sağlamlığını ölçme amacı ile yatırımcılar faydalanırlar. Bunlara ek olarak işçi sendikaları, mahalli ve merkezî devlet teşekkülleri, meslek kuruluşları ve b.g. diğer kuruluşlar da doğrudan doğruya veya dolaylı olarak bu tablolara ilgi duyarlar. Bu kadar çok yönlü bir niteliğe sahip olan finansal durum tablolarının kullanılabilir olma olanakları belirli kurallara göre hazırlanmalarına ve özellikle doğruyu yansıtmalarına bağlıdır. Bu ise tabloların hazırlanmalarına temel teşkil eden muhasebe sistemlerinin kalite ve yeterliliği ile yakından ilgilidir. Şu halde memleketimizde finansal durum tablolarının işletme yönetim aracı olarak faydalılığını artırmak ve kredi müesseseleri ile yatırımcıları gerekli bilgilerle donâtmak işletmelerin kullandıkları muhasebe sistemlerini bu gayeye yöneltmeye bağlıdır.

Türkiyede Muhasebe Uygulaması:

Kongreye sunulan bildirilerde de açıkça belirtildiği gibi, yurdumuzda

muhasabe uygulaması, muhasabe raporları hazırlamaya ve yönetim kararları alınması ile işletmenin finansal durumunun ortaya konulmasında hizmet edici finansal durum tablolarının çıkarılmasına imkân vermiyecek bir nitelik taşımaktadır. Yıllardanberi geçmiş dönem olaylarının vergi açısından kaydedilmesini amaç edinmiş bir muhasabe anlayışı iş adamlarımız tarafından benimsenmiş ve muhasabe verilerinin yönetim kararları için önemli dökümanlar olduğu gerçeği bir kenara bırakılmıştır. Bu nedenle muhasabe uygulaması basit muhasabe kayıtlarına ve ayrıntılı analizler yapmaya imkân vermeyen az sayıda hesap isimlerini kapsayan hesap plânlarına inhisar etmiştir. Bu uygulama, gelir tablosuna çok az yer verdiği gibi bilânçoyu da içinde çeşitli karakterde olayların özetlendiği az sayıda âktif ve pasif hesapları ile yetindirmiştir. Buna ek olarak çeşitli firmaların kullandıkları hesap plânları değişik kurallara göre hazırlandıkları için özellikle finansal durum tablolarının karşılaştırılmalı analizleri de zor, hatta imkânsız olmaktadır.

Yurdumuzda muhasabeye yönetim aracı olarak kullanılabilme olanağını kazandırmak zorunludur. Bu amaca ulaşabilmek için bilinçli ve sabırlı bir çalışma gerekir. Bu yoldaki çalışmaları başta muhasabeciler, meslek örgütleri olmak üzere çeşitli meslek kuruluşlarından ve işletme eğitimi ile uğraşan eğitim ve bilim müesseseleri ile onların öğretim üyelerinden beklemek normaldir.

Bazı Düşünce Ve Tavsiyeler:

Kanaatımızca yurdumuzda muhasabenin yönetim aracı olarak kullanıma yeteneğini geliştirmek için yapılacak çalışmalar şu üç grupta toplanmalıdır:

1. Çalışma alanlarının özelliklerine uygun tip hesap plânlarının hazırlanması ve bunların işletmelerde uygulanmaları imkânlarının araştırılması,
2. Muhasebe prensipleri ve terimlerinin tarif edilip standartlaştırılması,
3. Yönetici ve muhasabecilerin muhasabe raporlarının hazırlanması ve kullanılması ile ilgili bilgi ve hünelerinin arttırılmasını amaç edinmiş eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi.

1. Endüstri ve ticaret alanlarında faaliyet gösteren bütün işletmelerin aynı kolaylık ve faydalılıkla kullanabilecekleri bir hesap plânı hazırlamak imkânsızdır. Bu nedenle aynı özelliği taşıyan, aynı iş dalındaki işletmelerin uygulayabileceği değişik hesap plânları hazırlayarak aynı iş dalındaki işletmelerin tek tip hesap plânı kullanmalarını sağlamak, raporlar hazırlama ve karşılaştırmalı analizler yapma kolaylığı bakımından büyük bir aşama olacaktır. Bu yönde yapılacak çalışmalardan sonuç alınması, bir taraftan işletmelerin hesap plânları hazırlamalarını kolaylaştıracak diğer taraftan finansal

durum tablolarını ve diğer muhasebe raporlarını iş dallarına göre standartlaştırarak karşılaştırmalı analizler yapma olanağını sağlayacaktır.

Bu tip çalışmaların yapılmasını ticaret odaları, meslek dernekleri ve muhasebe derneklerinden beklemek gerekir. Muhasebe kongrelerinin sorumluluğunu üzerine almış bulunan Muhasebe Uzmanları Derneğinin bu konuya eğilmesi, çalışmalara önderlik etmesi bir memleket görevidir.

2. Muhasebe raporlarının ve özellikle finansal durum tablolarının hazırlanmasına temel olan muhasebe prensiplerinin tarif edilip belirlenmeleri ve bu prensiplere uygulamada kesinlikle uyulması muhasebenin yönetim aracı olma faydalılığını artırır. Terimlerin standartlaştırılması ise muhasebe raporlarının çeşitli analizciler tarafından aynı şekilde anlaşılmas ve böylece bunların daha geniş bir çevrede kullanılmalarını sağlar. Yurdumuzda muhasebe prensiplerinin tam olarak bilinmemesi ve terimlerin standartlaşmamış olması ileri kullanımlara imkân vermeyen basit muhasebe uygulaması kadar ve belki de ondan daha büyük bir eksikliklerdir.

Muhasebe prensiplerinin tarif edilip açıklanması ve terimlerin standartlaştırılması gelecek kongrenin konusu olabilir. Bu konular üzerinde gereken önemle durularak ön çalışmalar yapılması ve bu çalışmaların raporlar halinde kongreye sunulması ve kamu oyuna açıklanması uygulamadaki eksikliklerin bir an önce giderilmesi bakımından faydalı olur.

3. Başta İşletme İktisadı Enstitüsü olmak üzere çeşitli eğitim müesseseleri düzenledikleri programlar, kurslar ve seminerler kanalı ile muhasebe uygulamasının geliştirilmesi ve muhasebenin yönetim aracı olarak kullanılması konularının öğretilmesinde faydalı olmaktadır. Ancak, bu eğitim müesseselerinin konuya daha geniş zaman ayıran veya özellikle bu konu ile uğraşan eğitim programları düzenlemeleri yerinde olacaktır.

Sonuç:

Yazımızda belirtilmeye çalışıldığı gibi, yurdumuzda muhasebe geçmiş işletme olaylarını çok basit şekilde kaydetme görevinin ötesinde bir görevi henüz yüklenmiş değildir. Ancak gelişen ekonomimiz ile birlikte muhasebenin yönetim aracı olma fonksiyonu da önem kazanmaktadır. Hissedilmeye başlanan bu noksanlığın tabii akışında ortadan kalkmasını beklemeden gerekli tedbirleri almak, bu yolda çalışmalar yapmak ve muhasebeyi bir an önce Türk iş hayatının emrine bir yönetim aracı olarak vermek gerek meslek kuruluşlarının gerek eğitim müesseselerinin sorumluluğunda olan önemli bir görevdir. Bu konuda gerekli çalışmaların bir an önce başlatılması zorunludur. XI. Muhasebe Kongresi finansal durum tablolarını konu olarak önemli adımı atmıştır. Temennimiz bu adımı diğerlerinin izlemesi ve konuya gereken önemin verilmesidir.

EK : I
TÜRKİYE ONBİRİNCİ MUHASEBE
KONGRESİNCE KABUL EDİLEN
KARAR SURETİ

1 — Kongreye sunulmuş tebliğlerin hemen hepsinde muhasebe uzmanlığı mesleğinin teşkilatlanması temenni edilmiştir.

Mesleğin teşkilatlanmasında, gerek çıkarılacak kanun gerekse Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneğinin faaliyetleri önemli rol oynayacaktır.

Meslek mensupları, Türkiye Muhasebe Uzmanları derneği içinde toplanmalı, mesleğe sahip çıkmalı, tasarının mesleğin gelişmesine yararlı bir yönde kanunlaşmasını takip etmelidir.

2 — Aynı Dernek, üyeleri tarafından uygulanacak muhasebe prensiplerini ve çeşitli işletme dallarının ihtiyaçlarına uygun bilânço ve kâr zarar tiplerini tesbit edecek bir komisyon kurmalı; tesbit edilen prensiplerin üyelere duyurulmasını ve uygulanmasını izlemelidir.

3 — Bankalar kendilerine verilen «Hesap vaziyetleri» nin uzman muhasebeciler tarafından tasdik edilmiş olmasını şart koşmalıdır.

4 — Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği, gelecek kongreleri düzenlemeli ve kongrelerde alınan kararların uygulanmasını izlemelidir. Bu izleme, bir raporla bir sonraki kongreye sunulmalı ve üyelerin tenkidine açık tutulmalıdır.

5 — Dernek, kongre bildiri ve kararlarını kitap halinde yayınlamalı; üyelerine dağıtmalı ve kamu oyuna sunmalıdır.

6 — Dernek, şirketlerin mali bilgilerinin yayınlanması şekil ve şartlarını tesbit edecek bir rapor yazılmasını ve gelecek kongrelerde bu konunun ele alınmasını sağlamalıdır.

7 — XI. ci kongreden sonra, dernek tarafından düzenlenecek seminer, konferans ve toplantılarda 2. ci fıkrada kayıtlı komisyon tarafından tesbit edilecek Muhasebe prensipleri ele alınmalı ve tartışılmalıdır.

TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A. Ş.

KURULUŞ : 1946

Sermayesi : 40.000.000

YURT İÇİNDE 119 ŞUBE

Tasarruf Mevduatında

İSTANBUL'UN EN MUTENA SEMTİNDE HARBİYEDE

TAM KONFORLU APARTMAN DAİRELERİ VE

ZENGİN PARA İKRAMİYELERİ

GARANTİ BANKASI

Paranızın, işinizin, istikbalinizin Garantisidir.

1868

ASIRLIK TECRÜBE
ARADIĞINIZ EMNİYET
BOL İKRAMIYE
SOSYAL HİZMET

EMNİYET
SANDIĞI

(Basın: 60305)

Necdet Durakbaşı 1928 yılı Maraş doğumludur. 1950 yılında İktisat Fakültesini bitirmiştir. Aynı zamanda bu Fakülteye bağlı Gazetecilik Enstitüsü Mezunudur.

Askerliğini yaptıktan sonra, 1952 yılında T.C. Ziraat Bankasına müfettiş muavini olarak girmiş, 1955 yılında müfettiş olmuştur. 1958 yılında 1 yıl için mesleki tetkikler yapmak üzere İngiltere'ye gitmiş, 1960 yılında T.C. Ziraat Bankası İskenderun Şubesi, 1963 yılında Kadıköy Şubesi ve 1967 yılında Genel Müdürlük İstihbarat Müdürlüğü görevlerine atanmıştır. Şimdi bu görevdedir.

Necdet Durakbaşı 1964 yılında BANKA Dergisini yeniden yayın hayatına kazandırmış, halen VI. cildini tamamlamakta olan bu Dergide mesleki konularda makaleleri yayınlanmıştır.

Kendisi evlidir ve 4 çocuğu vardır.

TÜRKİYEDE KULLANILAN BİLÂNÇOLAR

I. — GİRİŞ :

II. — YURDUMUZDA KULLANILAN BİLÂNÇOLARIN ÖZELLİĞİ: ÇEŞİTLİLİK VE BUNUN SEBEPLERİ:

1. Ticaret kanunu ve Vergi Usul Kanunun Farklı Hükümlerinden ya da Bilânçonun Düzenleniş amaçlarından Doğan farklılıklar

2. Muhasebeyi ve ilkelerini gerçek kapsamı ile bilmemekten doğan farklılıklar

a) Toplumun - kanunun işletmelerin muhasebe düzeni üzerinde söz hakkı bulunduğu görüşü

b) Muhasebenin «basit bir kayıt düzeni olduğu» anlayışı

c) Muhasebenin «İşletmenin iyi yönetimi için bir araç değil, başlıbaşına bir amaç» gibi düşünülmesi.

d) Muhasebe ilkelerini bilmemekten doğan farklılıklar.

III. — KABUL EDİLMİŞ MUHASEBE İLKELERİNİN YURDUMUZDA UYGULANMA DURUMU :

1. Genel olarak

2. İşletmelerinin hesap vaziyetlerinin değerdendirilmesinde ilgili olanlar bakımından

IV. — ÖZET VE SONUÇ

I. GİRİŞ:

XI. Muhasebe Kongresine, «Türkiye'de Kullanılan Bilançolar» üzerinde bir tebliğ hazırlamaklığım Kongre Hazırlık Komitesince teklif edildiği zaman hayli tereddüt ettim. Herşeyden önce, böylesine teknik konuda, teknik seviyesi elbette çok üstün olacak Kongreniz huzuruna çıkmak bir cesaret işi idi. Ötedenberi konuya ilgim olmakla ve bilanço bilgilerini, özellikle son 2 yıl, meslek hayatımda, işim icabı etkili bir şekilde kullanmağa çalışmakla birlikte, konu üzerinde derinliğine ilmi etüdlerim yoktu ve nihayet zaman da kısa idi.

Bütün bu sakıncalara rağmen, bilanço bilgilerinden yararlanmağa çalışmak açısından, bir bakıma, uygulamanın içerisinde idim ve konuya biraz da dışarıdan bakmanın olayın tesbiti ve tarafsız gözlem (müşahede) açısından yararlı olabileceğini, bu yönden bir katkı bulunabileceğini düşündüm ki ötedenberi, her konuda, nazari bilgilerin tatbikata ve tatbikatın nazari bilgilere götürülerek karşılaştırılmasından yanayım.

Şu halde, tebliğim iddialı olmayacaktır. Ancak Yurdumuzdaki uygulamalar açısından söylenecek çok şey vardır. Tebliğ bunları, buradaki dağınıklığı, sebeplerini ve bir ölçüde de düzeltilme çarelerini -bu husus Kongrenize sunulacak ayrı bir tebliğe konu olduğundan sadece topluca- ortaya koymağa çalışacaktır. Muhasebe konuları, asırlardan beri öylesine ince bir şekilde işlenmiş bulunmaktadır ki; bunlar üzerinde yeni bir şey söylemek de kolay iş değildir. Bununla birlikte, ana hatlarıyla, her bilim dalı gibi muhasebede de son asırda büyük gelişmeler olduğu şüphesizdir. Özellikle işletmecilik, sevk ve idare açısından muhasebenin değerlendirilmesi ve daha da önemlisi toplumun işletmeler, dolayısıyla işletmelerin muhasebe düzeni üzerinde bir söz hakkı olduğu görüşü daha çok içinde bulunduğumuz asrın ulaştığı bir aşamadır.

II. YURDUMUZDA KULLANILAN BİLANÇOLARIN ÖZELLİĞİ:

ÇEŞİTLİLİK VE BUNUN SEBEPLERİ

İşletmelerimizin bilançolarını tetkik ettiğimiz zaman ilk göze çarpan özellik alabildiğine bir çeşitliliktir (buna belki derbederlik demek daha uygun olur.)

Bu çeşitlilik ya bilerek ya da bilmiyerek meydana getirilmektedir.

1. Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanununun Farklı Hükümlerinden ya da Bilançonun Düzenleniş Amaçlarından Doğan Farklılıklar :

Bir işletme yöneticisi, hesaplarını, vergi borçlusu olarak vergi dairesine

(*) Türkiye XI. Muhasebe Kongresinde 8 Eylül 1969 tarihinde verilen tebliğ metnidir.

başka, kredi isteyicisi olarak kredi kurumlarına (Bankalara) başka, bir ortaklık statüsüne sahipse, ortaklarına karşı başka sunmak istemektedir. Bunu gizlediği bir özel maksat (yanıltma maksadı) ile yapabilmektedir. Böyle olumsuz bir niyeti önleyici sistem nedir, bizde kurulmuş mudur?

Vergiciler, mükelleflerin kayıtları üzerinde tetkik yapmak yetkisini taşırlar. Ama bu tetkikler bugüne kadar ne ölçüde başarılı olabilmıştır? Şayet başarılı olsalardı Yurdumuzda büyük vergi kaçakçılığı bulunduğu dair kanatlar bu derece yaygın olur muydu?

Bankaların istihbarat-malî tahlil elemanları da işletmelerin kayıtları üzerinde tetkik yapabilmek imkânına, kredi açmayı bu şarta bağlamak suretiyle, sahip bulunmaktadırlar.

Ama, şayet bu tetkikler yeterince etkili olabilseydi, bankaların özellikle büyük piyasalarda takılmış hayli yüksek tutarda ticarî alacakları bulunur muydu?

Şirketlerde, ortak hukukundan doğan, yine kanunların himaye ettiği imkânlar rağmen, bunca anlaşmazlıklar, bunca hesap farklılıkları çıkabiliyorsa, ortak murakabesinin de yeterli olamadığına hükmetmek gerekecektir.

Şu halde bütün imkânlar rağmen neden «herkesin itibar edeceği, her-kese sunulabilecek» bir kayıt düzenine varamıyoruz?

İşletme yöneticisinin, kötü niyet güderek muhasebecisiyle birlikte yapabilecekleri hesap oyun ve hilelerinin ayrıntılarına girmek konumuz dışıdır. Yalnız, şu kadarını belirtelim ki, bugünkü düzen buna fırsat vermektedir. Muhasebecilik mesleğinin itibarı açısından olsun, vergi alacaklısının, kredi vericisinin, iş ortağının hakları -menfaatleri bakımından olsun, nihayet Yurt kalkınmasında eşit rekabet şartları ve doğru'nun korunmasının önemi açısından olsun «bulanık su» ortamını bir yoluna koymak, mesleğe sahip çıkacaklara düşen bir boyun borcudur.

Kötü niyeti bir yana bırakarak, bugün Yurdumuzdaki işletme yöneticisinin muhasebe düzeni bakımından karşılaştığı dertli bir mes'eleye göz atalım: acaba muhasebe düzenini vergi alacaklısının, başka üçüncü şahısların (kredi vericilerin v.b.), iş ortağının ihtiyaçlarına göre mi tanzim etsin? Yoksa, diyelim ki, ideal muhasebe kurallarını dikkate alarak işletmenin sevk ve idaresine ışık tutacak bir düzen mi kurmağa çalışsın? Burada hemen akla gelen soru bu amaçlar arasında bir çelişiklik bulunup bulunmadığıdır? Bu soru haklıdır. Gerçekten, Ticaret Hukuku iş ortağı ve Vergi Kanunları da mükellef-vergi alacaklısı ilişkilerini düzenliyorsa; Ticaret Kanununun öngördüğü bilânço-hesap düzeni ile Vergi Usul Kanununun istediği bilânço - hesap düzeni birbirinden epeyce farklı olup modern muhasebe anlayışı açısından özellikle Ticaret Kanunu hükümleri yeterli bulunmamaktadır. Yine, uygulamaya açısından «herşeye karşı en az anlayışlı sayılan» vergi alacaklısının (Ma-

liyenin) ihtiyaclarının öne alınması ve herşeyin ona (malî bilânçoya) göre tertiplenmesi, yaygın ve kolay bir yol olarak seçilmiştir.

Burada yeri gelmişken Ticaret Kanununun elverdiği ticarî bilânço ile vergi kanunlarının öngördüğü malî bilânço arasındaki farklılıklara ve bunların sebeplerine, nihayet kabul edilmiş muhasebe kuralları karşısındaki durumuna kısaca işaret etmek istiyorum:

Vergi Usul Kanunu ile Ticaret Kanunu arasındaki farklılıklarda genel olarak denebilir ki, Vergi Usul Kanunu, modern muhasebe kurallarını daha ziyade dikkate almıştır.

Öteyandan, bu kanunun 357. maddesinin 1. fıkrasında «*çift defter kullanmak* - ki,

«Bu kanuna göre tutulması mecburi olan defterlere kaydı gereken hususların, vergi matrahının azalmasını tevhit edecek tarzda diğer defter ve evrakta toplanması, çift defter kullanmaktır» şeklinde tarif edilmiştir - hileli vergi suçu sayılarak ceza müeyyidesine bağlanmıştır. *Bu hükmün yarattığı kuşku* ile de bu gün kayıt düzeni ve bilânço çıkarılma esasları bakımından işletmelerde Vergi Usul Kanunu hükümleri uygulanmaktadır.

Ancak, nazari bakımdan ve modern muhasebe esaslarından kaymalar bakımından Vergi Usul Kanunu ile Ticaret Kanunu arasındaki ayrılıklara işaret etmekte fayda vardır.

Vergi Usul Kanunu ile Ticaret Kanunu hükümleri arasında bilânçoyu etkileyen farklılıklar daha çok değerleme, amortisman ve giderler konusunda ortaya çıkmaktadır.

Gerçekten, Vergi Usul Kanununa göre, gayrimenkuller, demirbaşlar, emtia, esham - tahvilât maliyet bedeli ile kasa ve ihraç edilen tahvilât itibarı değer ile, diğer kalemler ve borçlar kayıtlı değerleri ile, değerlendirilir (madde: 258 - 298). Oysa ki, Ticaret Kanununa (mad. 75) göre, «Bütün aktifler, en çok bilânço gününde işletme için haiz oldukları değer üzerinden kaydolunur. Borsada kote edilen emtia ve kıymetler o günün borsa rayicine göre ve tahsil edilemeyen ve ihtilâflı bulunanlar müstesna olmak üzere, bütün alacaklar da itibarî miktarlarına göre hesap edilir.

Pasifler, hususiyle borçlar, şarta bağlı veya vadeli olsa bile, itibarı değeri üzerinden hesaba geçirilir.

Ticaret şirketleriyle ticaret kurumlarının envanter ve bilânçoları hakkındaki hususî hükümler mahfuzdur.

Aynı konuda anonim şirketlerle ilgili 461 ve 462 nci maddeler ise şöyledir:

«Madde 461 — Ham maddeler, işlenmiş ve yarı işlenmiş eşya, emtia ve satılık diğer mallar *en fazla* maliyet değerleri üzerinden bilânçoya geçirilebilir.

Bununla beraber bu malların maliyet değeri bilânçonun tanzimi zamanında cari fiyattan fazla ise, bunlar bilânçoya *en fazla* cari değer üzerinden geçirilebilir.»

«Madde 462 — Borsa rayici bulunan kıymetli evrak, ençok bilânço gününden 6 ay evveline ait müddet içindeki ortalama rayicileriyle bilânçoya geçirilebilir. Yabancı borsalarda muamele gören kıymetli evrakın rayici söz konusu olan hallerde, bunların bedellerinin transferindeki güçlükler dahi hesaba katılır.

Borsada rayici olmayan kıymetli evrak, faiz, temettü gibi gelirler ve kıymetlerindeki herhangi bir azalma nazara alınmak suretiyle ve maliyet kıymetlerini geçmemek üzere bilânçoya kaydolunur.»

Görüldüğü gibi, borsada kote edilen entia ve kıymetler Vergi Usul Kanununa göre (Md. 274 - 275, 279) geçmişteki maliyetleri ile (alış bedelleri ile) değerlendirilecek iken, Ticaret Kanununa göre (Madde 75) o günün (bilânço) borsa rayicine göre değerlendirilecektir. Demek oluyor ki, entia olsun, esham ve tahvillerin olsun değerlendirilmesinde Vergi Usul Kanunu, muhasebenin «maliyet bedelleri ile kayıt» kuralına uygun, Ticaret Kanunu ise bu hükümden ayrılan bir esas benimsemiştir.

Ticaret Kanununun 458 nci maddesinde;

«Şirket işlerinin devamlı inkişafını veyahut mümkün mertebe istikrarlı kâr payları dağıtılmasını temin bakımından münasip ve faydalı olduğu takdirde, aktiflerin bilânço günündeki kıymetlerinden daha aşağı bir kıymetle bilânçoya konması şeklinde veya başka suretle *gizli yedek akçe* ayrılmasının caiz olduğu» belirtilmiştir.

Oysa, Vergi Usul Kanunu 285. maddesinde, ancak «hasıl olan veya husulü beklenen fakat miktarı kat'iyetle kestirilemiyen ve teşebbüs için bir borç mahiyetini arzeden belli bazı zararları karşılamak maksadiyle...» *karşılık* ayrılmasına cevaz vermiş ve bunların kayıtlı kıymetleriyle değerlendireceğini açıklamıştır ki, burada da, V.U.K. nu muhasebe kurallarına (maliyetle muhasebeleştirme, gerçeği açıklama) uygun bulunmakta, Ticaret Kanunu ise bu kurallardan sapma göstermektedir.

Ticaret Kanununun 471. maddesinde;

«İşletmenin tam bir faaliyete başlamasına kadar geçecek olan hazırlık devresi için pay sahiplerine, tesisat hesabına geçirilmek üzere muayyen bir faiz ödenmesi esas mukavelede şart kılınabilir. Esas mukavele bu devre ile mahdud olmak üzere faiz ödemelerinin en geç ne zamana kadar devam edeceğini de tayin eder.

İşletme yeni hisse senetlerinin çıkarılması suretiyle genişletilecek olursa, esas sermayesinin artırılmasına dair olan kararda, yeni pay sahiplerine, tesisat hesabına geçirilmek üzere muayyen bir müddetle ve en geç yeni tes-

satın işletmeye başlandığı güne kadar faiz ödemesi kabul olunabilir.» hükmü vardır.

Bu hüküm V.U.K. nu hükümlerine aykırı olduğu gibi ortağın sermaye olarak işletmeye yatırdığı para ile üçüncü şahsın işletmeye verdiği borç paralarının mahiyetini karıştırmak bakımından muhasebe kurallarına aykırıdır. Gerçekten ortak, işletmenin sahibi olarak yatırımına bir kâr payı alırken, alacaklı, parasının kira bedeli karşılığı bir faize hak kazanmaktadır.

Ticaret Kanununun V.U.K. na ve muhasebe kurallarına aykırı diğer bir hükmü 472. maddededir:

Madde 472 — İdare meclisi azalarının kazanç payları, sadece safi kâr-dan ve ancak kanunî yedek akçe için muayyen para ayrıldıktan ve pay sahiplerine yüzde dört nispetinde veya esas mukavele ile muayyen daha yüksek bir nispetle kâr payı dağıtıldıktan sonra verilebilir.»

Bu gibi ücretler diğer personel ücretleri gibi masraflara dahildir ve net kâr bunlar düştükten sonraki bakiye olarak tesbit edilmelidir.

Nihayet, Vergi Usul Kanununda (madde 275) muhasebe kurallarına uygunluk bakımından, imâl edilen emtia'nın maliyetine «genel idare giderlerinden mamûle düşen hisse» nin dahil edilebileceği hükmü tenkit edilebilir. Öteyandan, Gider Vergisi Kanunu (madde 15) e göre, vergi matrahının tayininde, «genel idare giderlerinden mamule düşen hissenin maliyete katılması» gerekmektedir.

Muhasebe kurallarına uygunluk bakımından genel idare giderlerinin, mamûl maliyetine sokulmayıp devre masrafı olarak gösterilmesi icap etmektedir.

Amortisman ve diğer kabul edilmeyen masraflar bakımından her iki kanunun koyduğu hükümlere geline;

Vergi Usul Kanununda amortisman nispet ve usulleri belirli esaslara bağlandığı halde (madde 313 - 330), Ticaret Kanununda «halin icabına göre münasip bir tenzilât» yapılacağı ifade olunmuştur (madde 460.)

Gider kabul edilen ve edilmeyen ödemeler konusuna ise her iki kanunda da değinilmemiştir. (Bu husustaki hükümler Gelir ve Kurumlar Vergisi kanunlarında yer almıştır).

Burada dayanılacak ayırım esası, işletme faaliyeti ile ilgili masrafların tutarları ne olursa olsun, gider kabul edilmesidir.

2. Muhasebeyi ve İlkelerini Gerçek Kapsamı ile Bilmemekten Doğan Farklılıklar :

Şimdi, muhasebeyi ve ilkelerini gerçek kapsamı ile bilmemekten ileri gelen farklılıklara gözetmek sırası gelmiştir. Bu konu sanıldığından da önemlidir. Hem işletme yöneticisini, hem muhasebeciyi, hem vergi alacaklısını,

hem kredi vericisini, hem ortağı, hem de hattâ «tüm halkı - toplumu - kamuyu» ilgilendirmektedir.

a) «Toplumsal - Kamunun İşletmelerin Muhasebe Düzeni Üzerinde Söz Hakkı Bulunduğu» Görüşü :

Konuya şu soru ile girmek istiyorum. Acaba halkın, muhasebe kültür ve bilgilerinin yayılmasında, hakkı ile uygulanmasındaki çıkarı nedir? Sorunun cevabı bir yandan; işletmelerin muhasebe düzeni ile işletmelerin iyi yönetimi; bu işletme birimleri hakkında sıhhatli bilgi almak ile de iktisadî gelişmenin yakın ilişkisi bulunduğu gerçeğinde; hem de modern toplumcu görüşler açısından, dar mülkiyet kavramının ötesinde ulusal birer varlık olarak değerlendirilmesi gereken işletmelerin başarılı - verimli çalışmalarında kamunun yararı ve buna bağlı genel bir kontrol hakkı bulunduğu fikrinde yatmaktadır. Gerçekten, özellikle sanayileşme geliştikçe işçi-işveren ilişkileri de büyük önem kazanmakta, bu ilişkilerin kör döğüşüne dönmeden çözümü ise, iyi bir muhasebe düzeninin çalışır olmasına bağlı bulunmaktadır. Kaldı ki, çağdaş ekonomi büyük işletmeye yöneldikçe ve sermayede çok sayıda ortakların (halkın) payı arttıkça, yani şirketler sermaye tedariki bakımından halka açıldıkça, halkın işletmelerin ortağı olarak da, bir bilgi alma ve hesap sorma yetki ve görevi ortaya çıkmaktadır.

Halkın işletmeler üzerindeki söz hakkının hududu nedir? Herhalde bu hudut en azından işletmenin iyi çalışıp çalışmadığının, tarafsız denetleme organlarınca (uzman muhasebecilerce) de onanmak şartı ile bilinmesidir. Bu işin meslek sırrı ile bir ilişkisi yoktur. Bu günün iktisadî anlayışında meslek sırrı, geçen asrın ve ondan önceki birkaç asrın meslek sırrı anlayışından çok farklıdır, çok farklı olmalıdır. Artık rekâbet, işletmelerin elde ettikleri neticelerin ve hesaplarının bilinmesinde, açıklanmasında değil, fakat bu neticeleri sağlayan organizasyonda, buluşta, teknikte, bilgide ve teşebbüs kabiliyetinde olacaktır.

Bu görüş açısından, Vergi Usul Kanunu dahil, tüm mevzuatımızın gözden geçirilmesi ve düzeltilmesi gereklidir.

Devletin, demokratik rejimlerde halkın da temsilcisi olarak, iktisadî hayat hakkında, plân fikri çerçevesinde bilgi alma ve ona yön verme çabaları geliştikçe, işletmelerin muhasebe düzeni ile kamunun ilgileneceği daha ziyade önem kazanmaktadır. Bu ilgi kamu işletmeleri için şüphesiz daha da doğrudan bir ilgidir.

Hattâ bu düşünüşde daha da ileri giderek, işletmeleri başarılı çalışmalarında bu kadar önemi olan muhasebe düzeninin iyi işlemesiyle karma ekonomi ve demokratik rejim bakımından, bu sistemlerin yürürlüğü bakımından da bir ilgi görmek mümkündür. Halk, tercihini demokratik rejim ve karma ekonomiye kullanmışsa, bu sistemleri ayakta tutan işletmelerin başarılılığı ve bu yünden de muhasebe düzeninin sıhhati üzerinde ilgili bulunmak, söz sahibi olmak gerekir.

Oysa ki, Yurdumuzda ne görüyoruz: İşletmelerin bilançolarının, hesap düzenlerinin tarafsız bir organ tarafından tetkik ve onaylanması bir yana, bunların kendileri tarafından tesbit edildikleri şekilde ilân zorunluğu dahi yoktur. Özel kanunlardan (Bankalar Kanunu, Sigorta Şirketlerinin Murakabesi Kanunu) doğan mükellefiyetlerle bilançoların yayınlanması zorunlu hallerde bile bu bilançolar hakkında yeterli açıklayıcı bilgiler mevcut bulunmamaktadır. Yayınlanan bilgilerin (hesapların) doğruluğu ise, işletme dışı bir organ değil, işletme bünyesindeki murakıplarca yapılmaktadır. Bu gibi müesseseler murakıplarının genellikle nasıl seçilip nasıl murakabede bulundukları ise bilinmeyen bir husus değildir.

Bununla birlikte önemli olan; belki bilançoların, hesapların yayınlanması değil ve fakat daha ziyade bunların tarafsız bir organ - (uzman muhasebeciler) ce tetkik ve kendi sorumlulukları altında onaylanmasıdır.

Öteyandan, toplumun bilgi alma hak ve imkânının bilanço ve gelir tablolarının ticaret sicili gazetesinde yayınlanmasını öngörmek suretiyle karşılanması da yerinde olacaktır. Burada olsa olsa öz sermayeye göre kademeli bir uygulamaya geçilmesi zorunlu bulunabilir. Gerek işletmelerin muhasebe düzeninin tarafsız organlarca (uzman muhasebecilerce) takibine imkân verilmesi, gerekse bu uzmanların onayladığı mali durum ve faaliyet sonuçlarının açıklanması; kamu sektörü olsun, özel sektör olsun, işletmelerin faaliyetlerinin değerlendirilmesinde, *dürüst bir rekâbet düzeninin sağlanmasında* ve netice itibarıyla işletmelerin Yurt kalkınması açısından başarısında toplumun çıkarı bulunduğu görüşünün bir ifadesidir.

b) Muhasebenin «Basit Bir Kayıt Düzeni Olduğu» Anlayışı :

Diğer bir aksaklık; muhasebenin çok dar anlamda ele alınmasından doğmaktadır. Bu fikre göre; «muhasebe basit bir kayıt düzenidir, devletin yüklediği vebecileri yerine getirmek için katılan bir yükür.» Şüphesiz, bu düşünüş tarzı daha çok küçük işletmeler bakımındandır. Ancak, Yurdumuzda bir kısım orta, hattâ büyük işletme sahiplerinin işletmecilik ve muhasebe kültürlerinin kısıtlılarından, yalnız küçük işletmeler bakımından değil, diğerleri için de önem kazanmakta; zaman zaman patron ve muhasebeci ilişkilerini olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu görüş «muhasebeci» olarak adlandırmayı da küçültmektedir. Artık, muhasebeci deyimini, «kayıt memuru» na karıştı gelmektedir. Ve bu durumdaki kimseler de kendilerini «muhasebeci» olarak tanıtmaktadırlar.

Burada şu noktaya gelmek istiyorum: Muhasebecilik mesleğinin teşkilatlanmasında, yalnız meslek sahiplerinin değil, tüm toplumun ilgisi, çıkarı vardır. Bu meslek, işletmeler içi ve dışı uygulamasında, hakları, görevleri, sorumlulukları kesin şekilde belirlenmiş olarak tarif edilmeli, kanun esaslarına bağlanmalıdır.

c) Muhasebenin «İşletmenin İyi Yönetimi İçin Bir Araç Değil, Başlı Başına Bir Amaç» Gibi Düşünülməsi :

Diğer hatalı bir görüş ise bir kısım muhasebecilerden gelmektedir. Onlar mesleklerine bir anlaşılmazlık, bir yaklaşılmazlık, hattâ bir dokunulmazlık havası vermek istemektedirler. Sanki muhasebe, işletmenin iyi yönetimi için bir araç değildir de, başlı başına bir amaçtır. Sanki muhasebe, bütün bilgi dalları gibi insan zihnine açık bir konu değildir de, öyle herkesin pek kavrayamayacağı, neredeyse sihirli bir çerçevedir. Ona ancak muhasebeci dokunabilir. Onun anahtarı ondadır ve bu anahtarın bir başka meslekdaşıyla el değiştirmesi dahi işletmenin kaderinde olumsuz etkiler yapacaktır. Bu korkuyu salmak için işletme hesap şemasının bir esasa (bir yönetmeliğe) bağlanmasını bu çeşit muhasebeciler arzulamazlar. Onlar «muhasebe alanında» dedikleri gibi at oynatmak isterler.

Bu düşünüş tarzı, şüphesiz muhasebenin temel görevine, yani bilgi verme görevine de tamamen aykırıdır. Muhasebe kendi içine kapalı bir sistem değil, aksine işletmenin başarıya ulaşması için bilgi verme görevinde içe ve dışa açık bir sistem olmalıdır.

d) Muhasebe İlkelerini Bilmemekten Doğan Farklılıklar :

Bilançolarda, nihayet, muhasebe ilkelerini bilmemekten doğan farklılıklara işaret etmek lâzımdır. Burada kastedilen muzaaf muhasebe tekniğini bilmemek değildir. Fakat, bu, tekniğin işletme ve muhasebe kültürü ile desteklenmemiş olmasının doğurduğu sonuçlardır. Bu husus üzerinde ne kadar ısrar edilse yeridir. Sadece muhasebe tekniğini bilmek, değişik mes'eleleri çözmeğe imkân vermemektedir. Böylece, «muhasebeci» diye adlandırılan bir kayıt memuru, işletme değiştirdince, öncekinden farklı bünyedeki yeni işletmenin mes'elelerini çözümüliylememekte, neticede farklı ve hatalı uygulamalar ortaya çıkmaktadır.

Kabul edilmiş muhasebe ilkelerine burada etraflıca dokunmayacağım (*). Yalnız bana göre muhasebenin temel ilkesinin «gerçek durumu yansıtır» olduğunu söyleyeceğim. Mevcut muhasebe ilkeleri şayet bu konuda aciz kahlırlarsa, yani işletmenin gerçek durumunu belirtemezler ise, bu hususun mutlaka «Açıklayıcı notlar» ile telafisi gereklidir. Meselâ «paranın kıymet ölçüsü olması» ilkesinde, şayet zaman içerisinde büyük değişikliklerle para birimiyle ifade edilen rakamlar, işletme değerlerini gerçekten çok farklı şekilde gösteriyorlar ve bu objektif bir yeniden değerlendirme ile kayıtlara geçirilemiyorsa; en azından yapılacak iş, bu durumun bilanço'ya ek notlarla açıklanmasıdır.

(*) Doç. Dr. Mustafa A. Aysan, «Muhasebenin Denetleme Prensipleri ve Türkiye'deki Uygulamalar, Teksir Baskısı, 1968, Sh. 29 - 36.

Tüm muhasebe ilkelerini «bir gerçeğe varış çabası» olarak nitelendirmek mümkündür. Muhasebenin ölçülebilir şeylerle uğraşması (*Nicelik-Kemiyet İlkesi*) ve herhangi bir olayın ölçülebilir olduğunun tarafsızca tesbitinden sonra, ancak muhasebeleştirilebilmesi (tarafsızlık - gerçekleşme ilkesi) bu çabanın bir ifadesidir. Aynı şekilde, «İşletmenin bağımsızlığı ilkesi» işletme ile işletme dışı işlemleri birbirinden ayırmak ve işletmenin gerçeğine daha iyi varmak içindir. *Muhasebenin dönemleri dikkate alması*, geçmiş içinde bulunulan ve gelecek ölçülebilir bilgilerin birbirine karıştırılmayıp kendi dönemlerine konulması, şüphesiz yine aynı amaca bağlanabilir. «İşletmelerin devamlılığı ilkesi» bir gerçeği yansıtmakta, uygulanan muhasebe usullerinin yıldan yıla değişmemesi, ya da değişiklikler zorunlu olmuş ise, bu değişikliklerin yıllar arası karşılaştırmada gözönüne alınması (*Bağdaştırma - İnsi devamlılığı ilkesi*) bir gerçeği yansıtmakta, uygulanan muhasebe usullerinin yet, işlemlerin içinde bulunulan (kıymetin satın alındığı) zamanın piyasa fiyatı ile kayıtlara geçirilmesi, «gerçeği ifade etme özlemi» nin bir ifadesidir. Şayet zaman, meselâ; alacakların şüpheli duruma düşmesi, emteada bozulma v.s. gibi sebeplerle geçmiş kıymetle bulunulan andaki kıymeti birbirinden tamamen koparmışsa, bunu muhasebe elbette dikkate alacaktır. Ama «kararlı» olma isteği ile «gerçeği yansıtmaya» isteğinin aşırı çatıştığı hallerde, muhasebeci, muhtemelen muhafazakâr bir tutumla, ve objektif kalma endişesi ile «kararlı» olmayı tercih edecektir.

Şu halde, bilânçolardaki bir kısım farklılıklar, muhasebe ilkelerinin birbirleriyle sürtüştüğü, ya da bir olaya hangi muhasebe ilkesinin uygulanacağına tartışmalı bulunduğu durumlarda, muhasebecinin düşeceği tereddüt, ya da hakkı olarak benimseyebileceği görüş farkından ortaya çıkabilecektir.

Görüldüğü gibi, muhasebe ne kadar gerçeği yansıtmaya çabasında bulunsa da, ifade edebileceği gerçek «nisbi bir gerçek» olacaktır. Fakat bu nisbi gerçek işletmeye ait kararların verilmesinde, genellikle, yöneticiye yeteri kadar ışık tutabilecek bir gerçektir. Kaldı ki, boşlukların açıklayıcı notlarla kapatılması da mümkün ve lazımdır.

Muhasebe ilkeleri ile ilgili açıklamalara son vermeden önce, muhasebenin gerçeğe varma özleminin son yıllarda, «para biriminin ölçü olması ve geçmiş piyasa fiyatlarıyla muhasebeleştirme» ilkelerinin, zamanın muhasebenin yansıttığı gerçeği eskitmesi hallerinde, gittikçe artan ölçüde tartışma konusu olduğuna ve bu sebeple «yeni ilkeler» bulunma çabası gösterildiğine dair Sayın Doç. Dr. Mustafa Aysan'ın bir eserinde (*) belirtilen görüşe işaret etmek isterim.

(*) Doç. Dr. Mustafa A. Aysan; «Muhasebenin Denetleme Prensipleri ve Türkiye'deki Uygulamalar», Teksir Baskısı, 1968, Sh. 37.

III. KABUL EDİLMİŞ MUHASEBE İLKELERİNİN YURDUMUZDA UYGULANMA DURUMU

1) Genel Olarak :

Muhasebe ilkelerine Yurdumuzda ne ölçüde uyulduğunu, 150 değişik hukuki bünyede ve çeşitli iş konularındaki büyük kapasiteli firmaların Bankaya verdikleri hesap vaziyetleri (bilânço ve gelir tabloları) nı tetkik ederek, tesbit etmeğe çalıştım. Elde edilen bilgiler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir. (Firma kayıtlarına uygun olmayarak verilen hesap vaziyetleri hariç tutulmuştur.)

Tetkik edilen		Muhasebe İlkelerine Aykırılıklar			
Şahıs Firması ya da Şirket Sayısı	Sermaye Şirketi Sayısı	Şahıs Firması ya da Şirketi Aykırılık Sayısı	Sermaye Şirketi aykırılık Nisbet Sayısı Nisbet		
50 (23 ü sanayi- yici)	100 (82 si sanayici)	68	% 136	164	%164

Tetkik edilen

Şahıs Firma ya da Şirketlerinde

Aykırılık olmayan Firma Sayısı	: 5
En az aykırılık sayısı	: 1
En fazla aykırılık sayısı	: 5
Çoğunluk	2 - 3 aykırılık

Tetkik edilen

Sermaye Şirketlerinde

Aykırılık olmayan Firma Sayısı	: 7
En az aykırılık sayısı	: 1
En fazla aykırılık sayısı	: 6
Çoğunluk	2 - 3 aykırılık

Tablonun tetkikinden Sermaye Şirketlerinde muhasebe ilkelerine aykırılık nispeti fazla görülmektedir. Bu fazlalık tetkik edilen sermaye şirketlerinin % 82 sinin, şahıs firma ve şirketlerinin ise sadece % 46 sinin sanayici olmalarından doğmuş bulunmalıdır. Sanayi muhasebesi daha karışık olduğu cihetle, muhasebe ilkelerine aykırılık daha fazla olmuş olabilir. Fakat, şahıs firma ve şirketlerinde olsun, sermaye şirketlerinde olsun muhasebe ilkelerine aykırılık sayısı küçümsenemeyecek bir ölçüdedir ve aykırılık sayısında farklılık doğurduğunu düşündüğümüz yukarıda açıklanan etken dikkate alınırsa, muhasebe ilkelerine aykırılık bakımından, firma hukuki bünyelerinin etkili bulunmadığını kabul etmek gerekmektedir. Yine, şu hususun belirtilmesinde fayda vardır. Tabloda tesbit edilen aykırılıklar, meselâ, işletme ile işletme sahibinin ayrılığı (işletmenin bağımsızlığı) ilkesine aykırılık, muhasebenin dönemleri dikkate alması ilkesine aykırılık v.s. gibi önemli hatalarla ilgilidir. Bu bakımdan aykırılık sayısı ve nispeti azımsanamıyacak önemdedir. Kaldı ki, tetkik edilen hesap vaziyetleri öz sermayeleri 500.000 TL. ve üzerindeki büyük firmalara ait bulunmaktadır. Bu gibi büyük firmalarda

muhasebe düzeninin daha iyi olması beklenir. Bunlarda ilkelere aykırılık bu derece fazla olursa, küçük firmalar için ilkelere uyumun ne derece ihmâl edildiğini tahmin etmek güç değildir.

Muhasebe ilkelerine aykırılıklar daha çok aktif ve pasif kalemlerin vade itibariyle tasnifinde(yani mütedavil ve sabit kıymetlerin, kısa ve uzun vadeli borçların birbirleriyle karıştırılmasında), ya da aktif ve pasif kalemlerin mahiyet bakımından birbirleriyle karıştırılmasında (senetli ve senetsiz alacaklarla diğer alacakların, tahvillerle hisse senetlerinin, iştiraklerle uzun vadeli alacakların, ham ve yardımcı maddelerle mamûllerin v.s. karıştırılmaları gibi,) bilânço dışı değerlerin sebepsiz yere bilânçoya dahil edilmesinde (verilen ve alınan hatır bonolarının bilânço aktif ve pasifleri arasına konulmasında, işletme dışı menkûl, gayrimenkûl varlıkların bilânçoya dahil edilmesinde olduğu gibi), bozulan, modası geçmiş emtea, ya da şüpheli alacaklar için gerekli karşılıkların ayrılmamasında, birbirleriyle ilgisiz aktif ve pasif kalemlerin aralarında mahsup edilmesinde (Bankalara olan borçlarla bankalardaki mevduatın, borçlu cari hesaplarla alacaklı cari hesapların mahsup edilmelerinde olduğu gibi) ortaya çıkmaktadır.

Çoğu bilânçolarda ilk ağızda görülen bir aykırılık da, tescilli sermayenin öz sermayeye göre çok cüz'î oluşudur. Tescilli sermayenin öz sermayeden farklı olması tabîî ise de, bu ölçüde farklılıkları makûl görmek mümkün değildir.

Farklılık sermaye şirketlerinde sermaye artırımının formalitelerinden ve özellikle vergi bakımından otofinansmanın sermaye artırımına göre daha uygun bulunmasından doğmaktadır (*).

Şahıs firma ve şirketlerinde ise, sermaye artırımında tescil formaliteleri ve oda aidatlarında olacak artış etkili olmaktadır (**).

Tescilli sermayenin öz sermayeye yakın bir seviyeye getirilmesini zorlayıcı ve teşvik edici tedbirlerin alınması yerinde olur.

2) İşletmelerin Hesap Vaziyetlerinin Değerlendirilmesinde İlgili Olanlar Bakımından :

Şimdi, muhasebe ilkelerine uygunluğu tarafsız bir organca (uzman muhasebecilerce) onanmamış bir hesap vaziyeti (bilânço ve gelir tablosu) üzerinde yapılacak değerlemelerin güçlüğüne değinmek istiyorum.

Bu değerlendirme, işletmenin halka açılmasında ortak olacak yeni hissedarlar, ya da tahvil alıcıları, işletme içi ilişkilerde ortaklar, toplu sözleşme görüş-

(*) Bu hususta daha geniş bilgi için bakınız: Sinaî Anonim Şirketlerde Müsseccel Sermaye Özsermaye Münasebetleri, Nejat Gülen, Banka Dergisi, Yıl 1968, Cilt V. Sayı: 8.

(**) İstanbul Ticaret Odasında Yıllık ödentiler sermayeye göre, 120-5000 TL. arasında değişmektedir. Bu yıllık ödentiden başka firmalar, 5590 sayılı (Ticaret ve Sanayi Odaları ve Birliklerine ait) Kanunun 26. Maddesi gereğince, ticarî kazançlarından % 5 ini munzam olarak Odalara ödemek zorunludur.

melerinde taraflar, nihayet vergi alacaklısı olarak Maliye için aynı önemi taşır. Oysa bizde sanki bunların - görüş açılarındaki farklar olsa da - aynı gerçekten hareket etmeleri imkânsız imiş gibi herbir gurup için ayrı bir hesap çıkarma, hesap verme meylî görülmektedir. *İşin kötüsü hangi amaçla olursa olsun, çıkarılan hesabın doğruluğu hakkında bir emniyet unsurunun mevcut bulunmayışıdır.* Hesabın doğruluğu tamamen işletmenin insafına (yöneticilerine, muhasebeciye) kalmıştır. Çoğu defa, iyi niyetle de olsa, bu ortam içerisinde yeknesaklık sağlanamamakta, muhasebe ilkeleri tüm işletmelerde aynı anlayış içerisinde, birlik ve insicamla uygulanamamaktadır. Sonuç olarak da, işletmeler arası karşılaştırmalar sıhhatli bir şekilde yapılamamaktadır.

Şu halde yapılacak iş, çeşitli dal ve hukuki bünyelerde işletmeler için tip bilânço ve gelir tabloları kabul etmek, bunların uygulanmasını mecburi tutmak, uygulamanın kabul edilmiş muhasebe ilkelerine uyarlığını sorumlu, serbest uzman muhasebecilerle takip etmekten ibarettir. Bu düzenin kurulmasında toplumun büyük çıkarı vardır. Bu itibarla geciktirilmeden eyleme geçilmelidir. Sorumlu makam Maliye Bakanlığıdır. Maliye Bakanlığı, Üniversitelerden, İktisadî Devlet Teşekküllerini Yeniden Düzenleme Komisyonundan, Yüksek Murakabe Heyetinden, Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneğinden, ilgili diğer meslekî kuruluşlardan ve kurumlardan teşkil edeceği bir yetkili komisyonda sürekli ve sabırlı çalışmalarla bu işi bir çözüme bağlamalıdır. Mevzuatta öngörülecek değişikliklerin ona göre tesbit edilip kanunlaşması sağlanmalıdır.

Bu konuda meslek mensuplarına beraberlikle, Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği olarak büyük görev düşmektedir. Bir bakıma da asıl iş onlarındır. Hükümetleri bu çeşit bir çalışmaya çeşitli yollardan onlar zorlamalıdır.

Elde bilgisine güvenilir, doğru ve tarafsız bir organca (Uzman muhasebecilerce) muhasebe ilkelerine uygunluğu onanmış bir bilânço ve gelir tablosu olmadan güvenilir bir değerlendirme nasıl sağlanacaktır? Böyle bir değerlemenin kısmen olsun yapılabilmesi için;

a) Değerleme yapacak olanın kayıtlar üzerinde tetkik imkânı bulunmalı, çıkarılan bilânço ve gelir tablosunun herşeyden önce işletme kayıtlarına uygunluğu kontrol edilebilmelidir.

b) Değerleme yapacak olan tarafsız ve dürüst, üstelik bilgili olmalıdır. Tarafsızlığı ve dürüstlüğü sağlamak kabil olsa bile, henüz üzerinde anlaşılan muhasebe ilkeleri ve bilânço-gelir tablosu tipleri olmadan «bilgililik» nasıl sağlanacaktır. Kaldı ki, bu alanda bilgili olabilmek kolay bir iş de değildir.

Görüldüğü gibi işletmelerin mali durum ve faaliyet sonuçları üzerinde ilgili her gurup -iyiniyetli işletme sahipleri dahil- kayıtların ve hesapların muhasebe ilkelerine uygun olmasında anlaşıktır. Fakat, bu hususun sağlanması ihmal edilmiştir. Bütün çabalar bu boşluğun doldurulmasına; yani çe-

şitli dal ve hukukî bünyelerdeki işletmeler için tip bilânço ve gelir tablolarının, kabul edilmiş muhasebe ilkeleri çerçevesinde tanzimine ve bunların uygulanışının tarafsız, serbest, sorumlu organlarca (uzman muhasebecilerce) takibinin sağlanmasına harcanmalıdır. O zaman, muhasebe ilkeilerine göre düzenlendiği onamlı bir tek bilânço ve gelir tablosu olacak ve bu belgeler her yerde geçerli bulunacaktır. Gerek vergi alacaklısı, gerek kredi tetkikcisi, gerek muhtemel hisse senedi ve tahvil alıcıları, gerek ortaklar, gerekse toplu sözleşmede taraflar aynı bilânço ve gelir tablosundan yararlanacaktır. Bunlar her çeşit bilgiyi bu belgelerden ve açıklama notlarından elde edebileceklerdir. Ancak, o zamandır ki, Yurdun iktisadî kalkınmasında bu kadar önemi olan işletmelerin hesap ve kayıtları güvenilir olabilecek, çeşitli hak sahipleri kendilerini rahat hissedecek, kötüyü koruyan bu güncü düzen, yerini doğruların eşit şekilde korunduğu bir düzene bırakacaktır.

Bu hususun sağlanmasına çaba göstermek özellikle bu işde çalışan meslek mensupları için millî bir görevdir.

IV. ÖZET VE SONUÇ :

Tetkiklerimizi özetlersek;

1. Yurdumuzda bilânçolar, işletmelerin hukukî bünyeleri ne olursa olsun, muhasebe ilkelerinin uygulanışı bakımından büyük değişiklikler (ve aykırılıklar) göstermektedir. Bu değişikliklerin sebepleri, gerçeği gizleme ya da değiştirme gibi kötü niyet bir yana bırakılırsa:

a) Değişik amaçlar (ortaklar, vergiciler, bankalar) için ayrı ayrı bilânço çıkarılması, bu arada Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanununun kullandığı muhasebe ilkelerinin farklı olmasından,

b) Muhasebe ilkelerini bilmemekten,

c) Muhasebeyi işletmenin iyi yönetimi için etkili, önemli bir araç gibi gören ve işletme üzerinde olduğu gibi muhasebe düzeni üzerinde de toplumun bir söz hakkı olduğunu kabul eden modern görüşlerin, gerek teknik seviyede, gerek yönetici seviyesinde, gerekse halk oyunda yeterince yaygın olmamasından,

ileri gelmektedir.

2. Bu duruma göre;

a) Toplumun işletme ve onun muhasebe düzeni üzerinde bir söz hakkı bulunduğu esası kabul edilerek, kanunlarda mevcut hükümler ona göre gözden geçilmelidir. Bu görüş kabul edilirse, işletme muhasebe düzeninin mutlaka tarafsız organlarca (uzman muhasebecilerce) denetlenmesi ve bu denetleme sonucunun sorumluluk yüklenerek belirtilmesi, kabullenilmiş muhasebe ilkelerine göre düzenlendiği uzman muhasebeciler tarafından onanmış işletme bilânço ve netice hesaplarının gerekli bütün açıklamalarla birlikte ticaret sicili gazetesinde yayınlanması mecburiyetinin konulması, bilânço ve netice hesaplarının işletme hukukî bünyeleri ve iş konuları dikkate alınmak suretiyle belirli tiplere bağlanması, uzman muhasebecilik mesleğinin görev, yetki, sorumluluk hudutlarının kanun hükümlerinde, çok açık kesin, belirli şekilde tarif edilmesi, yukarıda işaret edilen hususların gerçekleştirilmesin-

den sorumlu Maliye Bakanlığının gecikmeden yetkili bir komisyonu faaliyete geçirmesi,

b) Modern muhasebe anlayışının yaygınlaştırılmasında hiçbir gayretin esirgenmemesi, bu arada, orta ve yüksek dereceli okullar öğretim programlarının ona göre gözden geçirilmesi, radyo dahil basında gerekli yayınların yapılması, bu anlayışın -hiç değilse işletme mefhumu için olabildiği ölçüde halk tabakalarına ulaştırılmasına her çeşit çabanın harcanması,

ilk ağızda akla gelen tedbirler olarak ortaya çıkmaktadır.

Muhasebe Kongrelerinin modern muhasebe anlayışının yerleşme ve yaygınlaşmasında ayrı bir yeri bulunduğu inancındayım. Bu arada, muhasebe mesleğine, herşeyden önce, meslek mensuplarının bütün kapsamı ve değeri ile sahip çıkmalarındaki öneme işaret etmek isterim. İnaniyorum ki, özellikle geri kalmış bir ülke olarak Yurdumuzda, bir davanın yakından takipçisi ve sahibi bulunmadıkça, bu dava ne ölçüde büyük bir yurt davası olursa olsun, çaresiz kalacaktır. Meslek kuruluşlarına, mes'elenin anlatılmasında, halka kabul ettirilmesinde, nihayet kanunlaştırılmasında büyük hizmet ve sorumluluk düşmektedir.

Bu Kongreyi tertipleyen Kongre Hazırlık Komitesine ve Kongrenin düzenlenmesinde büyük emeği geçen Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneğine düşüncelerimin kongrenin değerli üyelerine sunulmasına ve tartışılmasına fırsat verdikleri için tekrar teşekkürlerimi arzeder, sizleri saygı ile selamlarım.

BİBLİYOGRAFYA

Bu etüdün hazırlanmasında özellikle Doç. Dr. Mustafa A. Aysan'ın 1968 yılında teksir edilmiş ve yakında yayınlanacak olan «**Muhasebede Denetleme Prensipleri ve Türkiye'deki Uygulamalar**» adlı değerli eserinden yararlanmışım. Bundan başka, konu ile ilgili olarak,

Prof. Dr. Feridun Özgür «**Muhasebe Prensipleri**», İstanbul, 1967.

Doç. Dr. Yüksel Koc, «**Mali Analiz Tekniği**», Ankara, 1967.

William A. Paton ve Robert L. Dixon, «**Muhasebenin Temelleri**»,

Çeviri: Dr. Mustafa A. Aysan, İstanbul, 1964.

Morton Backer, «**Modern Accounting Theory**», Prentice Hall, 1963.

Maurice Moonitz ve Robert T. Sprouse, «**A Tentative Set of Broad Accounting Principles For Business Enterprises**» ALCPA, 1962.

Necdet Durakbaşı, «**Bankalarda Bazı Mali Tahlil ve İstihbarat Mes'eleleri Hakkında**» Banka Dergisi, Yıl: 1968, Cilt: V, Sayı, 7, 8, 9.

Nejat Gülen, «**Ticari ve Mali Bilânçolar**» Banka Dergisi, Yıl 1968, Cilt V., Sayı: 4. Bankalar Birliği Yayınları, No. 20.

«**Bankaların Açacakları Krediler için Hesap Sahiplerinden Alacakları Hesap Vaziyeti ve Tahlil Esasları**», Ankara, 1963.

İşletme İktisadi Enstitüsü Yayınları, IV.

«**Kamu İktisadi Teşebbüsleri Temel Muhasebe Teklif ve Tavsiyeleri**» İstanbul, 1962

Ortak Eser: Prof. Dr. Feridun Özgür - Mustafa A. Aysan, Honard, R. Bağıwell.

Clarence B. Nickerson, Rasim Saydar, Osman Torun. Eser ve makalelerine başvurulabilir.

KREDİ KARTI (*)

Yazan: Jean - Claude GERMAIN

Çeviren: Alp GÜRUS

KREDİ KARTININ TANIMI :

Kredi kartı, ticari bir kuruluş özel bir kurum veya banka tarafından düzenlenen ertelenmiş bir ödeme kartıdır. Bu kart sahibine,

1 — Kartın ibrazı ve imza karşılığında mal ve hizmet satın alma imkânını verir;

2 — Satıcıya zamanında ödeme yapmakla yükümlü olan kart keşideci-sine, kart bedelinin bilâhare ve değişebilir bir süre içinde ödenmesi imkânını sağlar.

Kredi kartı, çek kartından farklı olarak, başlı başına bir araçtır, çekle bir ilgisi yoktur.

Bazı yazarların görüşüne rağmen, kredi kartının, tam anlamıyla, bir ödeme aracı olduğuna kani değiliz. Zira, alıcının borcu sadece kartın ibrazı ile değil, fakat kart keşidecisinin bilâhare yaptığı ödeme ile tasfiye olmaktadır. Daha yerinde bir deyimle, kredi kartı, ertelenmiş bir ödeme aracıdır; yani adının da ifade ettiği gibi, bir kredi aracıdır ve hamiline, derhal ödeme yapmaksızın satın alma imkânını verir. Kart hamilinin yararlandığı kredi bazen gerçek manâda bir kredidir, bazan da fiilî bir kredidir. Kartı çıkaran, lehbara, borcunu ödemek için belirli bir vade tanımlısa gerçek manâda bir kredi sayılır, yoksa, satıcıya ait faturanın ödenmesini müteakip bedelinin tah-sili cihetine gidilecekse fiilî bir kredi bahis konusu olur.

Kredi kartı şunları kapsamına alır:

1 — Akreditif kartı ve asıl kredi kartı;

2 — Genel kart (All purpose card) ve tali kart;

3 — Seyahat ve eğlence kartı (Travel and entertainment card).

Akreditif kartı bir defada ödemeyi gerektiren bir karttır: İhraç eden müessesese tüccarların kendisine gönderdiği mal faturalarını toplar; kart hamiline aylık bir hesap hülâsası gönderir ve o da tesbit edilen bir kaç günlük ödeme süresi içinde bir defada borcunu öder. Şu halde malı alışla fiilî ödeme tarihi arasında geçen ve iki aya kadar çıkan fiilî bir krediden faydalanır.

Asıl anlamda kredi kartı taksitli ödemeleri kapsayan bir karttır. Bu kartın hamili aylık hesap hülâsalarını alır almaz kartı ihraç edene ödemede bulunmak zorunda değildir, kendisine tanınan ve bir aydan iki aya kadar değişen süreler içinde bir çok ödemede bulunabilir.

Genel kart çok sayıda ve çeşitli hizmet bedellerinin ödenmesine imkân verir. (Otel, restoran, taksî ücreti, mağaza hattâ doktor ve hastane ücretleri gibi). Buna karşılık, ticarî bir müessese tarafından esas faaliyetine yardımcı

(*) Bu etüdün «Çek Kartı» ile ilgili olan birinci bölümü Derginin Eylül 1969 sayısında yayımlanmıştır.

olarak çıkarılan kart sadece onun müşterisine arz ettiği özel hizmetlerin satın alınmasına imkân verir.

Seyahat ve eğlence kartı itina ile seçilmiş kimselere verilen bir karttır. Perakende satış kartı ise, bunun aksine geniş halk tabakasına tahsis edilir.

KREDİ KARTININ TARİHİ ANALİZİ :

En eski kredi kartları, Amerikan ticarî müesseseleri tarafından çıkarılmış olan kartlardır. Bunların tarihi 1920 lere kadar çıkar. Petrol kumpanyalarından, Shell, Esso ve Texaco'nun benzin satın almak için çıkardıkları kartlarla, otomobil kiralamak için, Hertz ve Avis Şirketlerinin kartlarını örnek olarak gösterebiliriz. Kredi kartları, Birleşik Amerika ve Avrupada da, bir çok büyük mağaza tarafından kabul edilmiştir. Fransa'da, «Galleries Lafayette» mağazaları ikinci Dünya Savaşı öncesindenberi kredi kartı kullanmaktadır; Belçika'da yeni olarak, «Bon Marche» tarafından ihdas edilen «Societaire B.M.» kartı, bir kredi kartıdır.

Bundan sonra, özel kurumlarca çıkarılmış olan kredi kartları doğdu. Bunlardan Amerikan menşeli ikisi, uluslararası bir şöhet kazandı; «Diners Club» ve «American Express». «Diners Club», 1950 senesinde kuruldu. «American Express Company» bir seyahat acentası olmakla birlikte, 1958 senesinden itibaren, kredi kartı ilracında ihtisas yapmıştır. 1966'da bu iki kurum, sırasıyla, 1,5 ve 2 milyon kart sahibine ve 200.000 ile 180.000 anlaşmalı müesseseye mâlik bulunuyordu. Başlangıçta, amaçları otelcilik ve turistik idi. Bugün ise, üyelerine temin ettikleri hizmetlerin çeşitleri gittikçe çoğalmaktadır.

Nihayet, bankalarca çıkarılan kredi kartları vardır. Birleşik Devletlerde, 1951 senesinde, Franklin National Bank tarafından, ilk kredi kartı ortaya atıldı. Bu kart, 1958 de, iki dev banka olan, Chase Manhattan Bank ve Bank of America tarafından, geniş ölçüde yayıldı. Daha sonra, kartlar, federasyon halindeki bir çok banka tarafından tedavüle çıkarıldı: 1966 da Midwest Bank Card, 1967 de Interbank Card ve La Charge Master, Büyük Britanya'da, Barclays Bank kredi kartını 1966 da çıkardı. Fransa'da, La Carte Bleue, 1967 senesinde, şu beş büyük banka tarafından lânse edilmişti: Crédit Lyonnaise, Societe Generale, Credit Commercial de France, Credit Industriel ve La Banque Nationale Populaire.

KREDİ KARTININ TEKNİK ANALİZİ :

I — Ticari Kuruluşlar Tarafından Çıkarılan Kartlar :

1) Amaçlar :

Ticarî kuruluşlar bir kredi kartı çıkarırken, şu amaçları gözetirler:

a — Sadık ve aynı zamanda ödeme gücü olan müşterileri ortaya çıkarmak;

b — Onlara, ödeme kolaylıkları tanımak suretiyle avantaj sağlamak.

Gerçekten iyi bir politika, ticarî kuruluşlara, devamlı müşterilerini hoş tutmak zorunluluğunu verir; bu ise, evvelâ onları muhafaza etmek için, sonra

da, başkalarının onların örneğini takip etmeleri için gereklidir. Şüphesiz, ödeme kolaylıkları, genellikle takdir edilen bir avantaj teşkil eder.

Fakat, böyle bir lütüf, devamlı ve borç ödeme kabiliyetini haiz müşterilere yapılabilir. O halde, bir kredi kartının verilmesi, bu şartlara sahip olanları tanıma imkânını veren ayırt edici bir işarettir.

2) Kartın Çalışması :

Sistemin amacı müşteriye avantaj sağlamak olduğundan, kart, parasız olarak verilir. Yürürlük süresi zamanla tahdit edilmez; fakat, ihraç müessesesi, kartı istediği zaman geri alınak hakkını muhafaza eder.

Kartı ibraz eden müşteri, ödemede bulunmaksızın alış-veriş yapabilir. Genellikle, şu iki formül arasında bir tercih yapmak durumundadır: Ay sonunda bir defada ödemek ve taksitle ödemede bulunmak.

Birinci ihtimalde kart, bir akreditif kartıdır: Bu kart, müşterinin sadâkati ve dürüstlüğü hakkında kısa bir soruşturmayı müteakip verilir. İkinci ihtimalde, gerçek anlamda bir kredi kartı bahis konusu olduğundan, müşterinin imkânları hakkında daha derin bir incelemeye ihtiyaç duyulur. Bu inceleme sonucunda açılacak kredi ve ödeme süresi tespit edilir.

3) Kartın Fayda ve Mahzurları :

a) Faydaları :

1) Müşteri Bakımından :

- Müşteri para taşıma mecburiyetinden kurtulur,
- Alışlarının tutarını, üzerinde taşıdığı para ile sınırlandırmak zorunda değildir.
- Her ay tek bir ödeme yapabilir veya arzu ederse, borcunu ceste ceste öder.

2) Ticari Kuruluş Bakımından:

- Kredi kartı satışları teşvik eder.
- Müşteri ile devamlı bir münasebet kurulmasına imkân verir.

b) Mahzurları :

1) Müşteri Bakımından:

- Mal ve hizmet iktisabı arzuya bağlı olduğundan, imkânlarının üstünde borçlanma tehlikesi ortaya çıkar.

2) Ticari Kuruluş Bakımından:

- Kart parasız olduğundan, büyük ölçüde ihracı masraflı olur.
- Rakip kuruluşlar tarafından benzer kartların dağıtımı temel hedef olan, müşterinin bağlılığını koruma esasına zarar verir.

II — Özel Kurumlar Tarafından Çıkarılan Kartlar :

1) Amaçlar :

Bir kredi kartının ihracında ihtisas yapmış olan kurumlar, üyelerine şu iki hizmeti ifa ederler:

- 1 — Uluslararası bir müşteri kitlesiyle ve vasıflı ticari müesseselerle temasa geçmek;

2 — Bu müşteri topluluğuna, diğer avantajlar arasında, ödeme kolaylıkları sağlamak.

Bununla birlikte bir sermaye şirketi olan ihraç kurumu, herşeyden önce kâr gayesi güder. Bu bakımdan amacı, bu hizmetler karşılığında kâr sağlamaktır.

2) Verilme Şartları :

«Diners Club» ve «American Express» kartlarını almak isteyen kişiler, oldukça sıkı bir elemeyden geçirilmektedir. Zira, bu sistemin esprisi, önce, uluslararası turistlere ve iş adamlarına iyi hizmet tarzıdır. Daha sonra, başarısı, imtiyazlı hissetmek isteyen monden bir müşteri zümresinin snobizmine bağlıdır. Nihayet, ihraç kurumları, maruz bulundukları, ödenmeme riskini azaltmaya çalışırlar.

Seçim üç yönlü olup, müşterinin moralitesine, gelirlerinin intizam derecesine ve miktarına bağlıdır. «Diners Club» ve «American Express», müşterinin, yıllık 300.000 Belçika frankı tutarında bir geliri bulunmasını talep eder. Kart taleplerinin ortalama % 40 - % 50 si reddedilmiştir.

3) Kartın İşlemesi :

a) Kartın Teslimi :

Kart bir yıl için muteberdir. 500 Belçika franklık bir ücret karşılığında verilir. Bu aidat, ihraç masraflarını karşılamak içindir. Bununla birlikte bu aidat, reklâmın, ticarî kurumlar nezdinde yapılan teşebbüslerin, soruşturma ve dosyalama işlerinin, borç geçirme ve alacak tahsili işlerinin santralizasyonunun gerektirdiği masrafları karşılamaya yeterli değildir. Ancak, ücret miktarında yapılacak bir artış, bazı taliplerin isteklerini azaltabilir. Bu sebeple, ilişki kurulan tüccarlardan bir komisyon alınır. Onlarda, kredi kartının müşterilere sağladığı hizmeti, kısmen karşılamış olurlar.

b) Kartın Kullanılması :

Müşteri, ilişki kurulan bütün ticarî müesseseler nezdinde; (otel, lokanta, seyahat acentası, lüks ve yarı lüks mağazalar, hastahaneler) kart ibrazı ve özel bir borç fişi imzalamak suretiyle mal ve hizmet edinebilir. Bu müesseseler, dünyanın her tarafına dağılmıştır. «Diners Club» ve «American Express» kartları, uluslararası bir rağbete sahiptir.

Her alış meblâğı, hesap sahibinin gelirine göre, 10.000 veya 30.000 Belçika frankı ile tahdit edilmiştir. Alış tutarı, bu plafonu aştığı takdirde, firma, satış müsaadesi istemek için, önceden ihraç kurumuna telefon etmek zorunludur.

Konuşma masrafları, ihraç kurumuna aittir. Gerçekte, bu tavan oldukça hayalî bir teminattır; zira, çeşitli müesseselerden yapılacak orta çapta alımların tekrerrüne mani olunamaz ve bunların bedellerinin nakten ödenmesi de talep edilemez.

Satıcı, kart, kendisine ibraz edildiği zaman, bir borç fişi doldurur, bunu müşterisine imza ettirir ve aynı anda alıcı ile satıcının ismi ve hüviyet numaralarını kaydeden, «pressorgraphe» adı verilen küçük bir makineye verir.

c) **Satıcıya Ödeme :**

Tüccar, borç fişlerini en yakın ihraç kurumuna gönderir. Her ayın hitamında, ihraç kurumu, satış hacmi üzerinden bir tevkifat yaparak kendisine bir çek verir. Bu komisyonun yüzdesi değişir. «Diners Club», otel ve restoranlar için % 6 ile % 7, mağazalar için % 8 komisyon talep etmektedir.

d) **İhraç Kurumuna Ödeme :**

Her ay başı, kartı kullanan, bir hesap hülâsası alır. Borcunu 25-30 günlük bir süre içinde ödemek zorundadır. Ödemede geciktiği takdirde, yapılan sözleşme gereğince, ilk ay için borç tutarı üzerinden % 5, müteakip aylar için ise, % 1 nisbetinde faiz ödemesi gerekir.

Normal bir süre içinde borcunu bir defada ödemek zorunluğuna karşılık, kart sahibi basit bir fiili krediden istifade eder. Şu halde, «Diners Club» ve «American Express» kartları, akreditif kartlarıdır. Bunlar, sadece uçakla seyahat halinde gerçek anlamda kredi kartı niteliği kazanır: Zira, bu hallerde, ihraç kurumu ve kart sahibi arasında yapılan özel bir sözleşmede ödeme tarihleri öngörülebilir.

e) **Kartın Kaybedilmesi ve Çalınması :**

Kartın kaybedilmesi ve çalınması halinde, kart sahibi, derhal ihraç müessesesine haber vermek zorundadır. Bununla birlikte, kart, bu gibi hallere karşı sigortalı olduğundan, her hangi bir zarar bahis konusu değildir.

İhraç kurumları, tüccarlara çalınmış veya kaybedilmiş kartların listelerini gönderirler. Firmalar, bu gibi kart hamillerine ödeme yapmamaları, ibraz edilen kartların geri alınması ve kanuni muameleye baş vurulması lüzumu bildirilir. Fakat, bu sistemin etkenliği zayıftır. Tüccarların genellikle talep edilen kontrolları yapacak vakitleri yoktur.

4) **Kartın Fayda ve Mahzurları :**

a) **Faydaları :**

Kart Hamili Bakımından :

Kredi kartının genel faydalarına (nakid kullanımının ortadan kaldırılması, ödeme kolaylığı) kredi kartının yukarıda incelenen özel faydalarını da ilâve etmek icap eder. Kredi kartı, çek kullanımına nazaran, şu faydaları sağlar:

— Kart sahibi, çekinin ödenmemesi riskine maruz kalmaz; artık bankada bir karşılık tesisine mecbur değildir.

— Kredi kartının uluslararası bir nitelik kazanması, hamilin sadece kendi ülkesindeki para darlığından değil, fakat, aynı zamanda döviz sıkıntısından da korunmasını sağlar.

— Aylık hesap hülâsaları kart hamilinin şahsi muhasebesini kolaylaştırır.

— Kart, iş hayatına büyük hizmetlerde bulunur: tüzel kişiler, çalıştırdıkları memurlara verilmek üzere, bir veya bir kaç kart alabilirler; kart, personele, otel ve seyahat masraflarının ödenmesinde bir kolaylık sağlar ve aylık hesap hülâsaları da, kendisini, faturaların müsbet evrak olarak saklanma-

sı zorunluluğundan kurtarır; şirket için de, hesap hülâsası personelinin yapmış olduğu masrafların kısa bir zamanda kontrolünü sağlar ve maliyeye karşı da genel giderler için sağlam bir delil teşkil eder.

Üye Tüccar İçin :

— Kart, çeke ilişkin şu riskleri ortadan kaldırır; karşılık yokluğu ve teminat masrafları.

— Tüccar, müşterilerine şahsen, çeşitli ve sonucu belirsiz krediler açmaktan kurtulur.

— Kart, satışları teşvik eder: vitrine konulan gravür bir kalite alâmetidir ve firmaya yeni müşteriler kazandırır; müşteri daha çok alış veriş eder ve daha pahalı satın alır; zira, sahip olduğu nakitle bağlı değildir ve kart sosyal mevkiini gösterdiğinden belirli fiyatlar üzerinde pazarlık etmekten çekinir.

b) Mahzurları :

Kart Sahibi İçin :

— Gerçek mali imkânların üzerinde borçlanma riski mevcutsa da, fazla değildir: gerçekten, bu kartların sahibi düzenli ve aynı zamanda önemli kaynaklara sahiptir.

— Tüccar, ihraç kurumuna ödemek zorunda olduğu komisyonu, kart hamiline nakletmek isteyebilir; hattâ, fiyatlarını gerek kartlı müşteriler için, gerekse diğer müşteriler için yükseltmeye teşebbüs edebilir.

Üye Tüccar için :

— Sistemin faydalarını, oldukça pahalıya öder: komisyondan gayri, organizasyon giriş aidatını da karşılamak zorundadır.

— Evvelce peşin alışveriş yapan eski müşterilerden bazıları, bundan sonra kredi kartı kullanmayı tercih edebilirler. Bu durum, firmaya komisyon miktarı kadar bir kayba sebebiyet verebilir.

III — Bankalar Tarafından Çıkarılan Kartlar :

Çıkarılmış olan, bütün kart şekillerini etüd etmek fazla zamanımızı alacağından, Barclaycard ve Carte Bleue'nün (Mavi Kart) incelemesi ile yetineceğiz:

1) Amaçlar :

Bir kredi kartı çıkaran bankaların amaçları, çek çıkaran bankaların amaçlarının aynıdır; bu da, yeni müşteri kazanmaktır. Kredi kartı, bugüne kadar banka muamelelerinden uzak kalmış olan bir kısım müşterilerine bankalarca sunulan orijinal bir hizmettir. Bu sebeple, bankalar şu iki yolu takip ederler:

— Kredi kartının mümkün olan en geniş şekilde dağıtımını temin etmek;

— Kartı, tüketim ticaretine sokmak.

Bu kart, esas itibarıyla, bir perakende satış kartıdır.

2) Kartın Verilmesi :

Banka, müşterinin taahhütlerine sadakati ile ilgili, kısa bir soruşturma

ile yetinir. Servet veya gelir durumunu, bir ölçü olarak kabul etmez.

Mavi Kartın verilmesi, bir hesabın açılmasına bağlıdır; Barclaycard'ın teslimi için ise, böyle bir zaruret mevcut değildir.

3) Kartın İşlemesi :

a — Kartın Teslimi :

Barclaycard, parasızdır; Mavi Kart ise, 20 Nf. tutarında bir ücret karşılığında teslim edilir. Her iki kart da, birer yıl için muteberdir; son bulma tarihi kart üzerinde gösterilmiştir.

b — Kartın Kullanılması :

Kart hamili, özel bir borç fişi karşılığında, üye olan ticari kuruluşlardan, mal ve hizmet temin edebilir. Tüccar, mutat kontrol tedbirlerini yerine getirir ve bankanın gönderdiği «pressographe» ı kullanır.

Kartı elinde bulunduran kimse, bunu belirli meblâglardaki alış-verişlerde kullanır. Bu limit, Barclaycard üzerinde gösterilmiştir; Mavi kart için ise, 500 NF dır.

Kart kullanımı, ihraç bankası ülkesiyle sınırlıdır. Bununla birlikte, başlıca bankalar kart kullanımını, kendi sınırlarının dışına da yayabilmek için, yabancı bankalarla anlaşmalar yapma eğilimindedir.

c — Satıcıya Ödeme :

Tüccar, borç fişlerini, ya aynı gün veya üç iş günü içinde, ihraç bankasının ajansına iade eder. Hesabı, iskontonun tenzilinden sonra kalan tutar üzerinden alacaklandırılır. Barclay tarafından alınan komisyon, duruma göre, % 3 - % 5 arasında değişir. Fransız bankaları % 2 oranında, düşük bir komisyon alırlar; fakat, her muamele için, bu meblâğa, 1 NF ilâve edilir. Bu sistem, alış 100 NF'ı geçtiği vakit, tüccara, istifadeli gelir. Fakat, Fransa'da yapılan yeni bir ankete göre, ortalama satışlar 12 ile 20 NF arasında değiştiğinden, perakendeci mağazalara uygun gelmemektedir.

d — Bankaya Ödeme :

Bu konuda, Barclaycard ile Mavi Kart arasında temel bir ayırım yapmak gerekir.

Barclaycard, kart sahibinin talep sırasında yapmış olduğu seçim tarzına göre bir akreditif kart veya gerçek anlamda bir kredi kartıdır. İlk varsayımda, kart sahibi, borcu için bir genel hesap hülâsası alır. Bunu, 25 gün içinde faizsiz olarak ödemek zorundadır. İkinci varsayımda, kart hamili, taksitli ödemelerden istifade eder. Bununla birlikte, yatırılmayan meblâğlar üzerinden %1,5 oranında faiz ödemek zorunluğundadır.

Mavi kartın prensibi ise farklıdır. Kart hamili, bir hesap açmak mecburiyetindedir. Hesap, alış veriş yapılan mağazaların gönderdikleri satış fişleri üzerinden otomatikman borçlandırılır. Bu işlem, ücretlerin hesaba geçildiği her ay başında yapılır. Kart sahibi, gönderilen günlük ekstrelerle, hesabın durumundan haberdar edilir. Hesap borç bakiyesi verdiği hallerde, borcunu en kısa bir zamanda ödemek zorundadır. Mavi Kart için kredi kavramı

son derece önemsizdir, hattâ yoktur. Prensip şudur ki, kart sahibi, ancak hesabında karşılık bulunduğu zaman alış veriş yapabilir. Depasman istisnai bir durumdur ve derhal giderilmesi gerekir. Şu halde, Mavi Kart, gerçek bir kredi kartından ziyade banka hesabının alış verişlerde pratik bir şekilde kullanımına imkân veren bir araçtır. Bu yüzden bazıları, bu kartı, Fransa'da, Barclaycard'ın benzer bir kredi kartının ihdası için geçici bir merhale olarak görmektedirler.

e — Kartın Kaybı ve Çalınması :

Bundan öncede söylendiği gibi, kaybedilen veya çaldırılan kartın sahibi, durumu derhal bankaya bildirmek zorundadır; kart sigortalıdır; banka, muhalefet listeleri düzenleyebilir.

4) Kartın Fayda ve Mahzurları :

a — Faydaları :

1) Banka için :

Kredi kartı yeni müşteriler kazandırır. Daha önce, banka ile ilişkisi bulunmayan geniş bir müşteri kitlesi, kredi kartı ile bankaya cezbedilir, kendilerine bir hesap açılır ve dolayısıyla diğer banka servisleriyle de ilgilenmeleri temin edilir.

Kredi kartı, çekin geniş ölçüde yerini alır. Böylece, ücretli bir hizmet, parasız bir hizmetin yerine geçmiş olur.

2) Kart Sahibi için :

Banka kartları, özel kurumların kartlarıyla aynı avantajlara sahiptir. Ayrıca, bunlar daha geniş ölçüde dağıtıldıkları gibi, perakende ticarete de kullanılabilirler. Buna karşılık, bugüne kadar, uluslararası bir niteliğe sahip olamamıştır.

3) Üye Tüccarlar için :

Özel kuruluşlarca çıkarılan kartlarla aynı faydaları sağlar.

b — Mahzurları :

Seyahat ve eğlence kartlarının mahzurları çok azalmış olmakla beraber, bankaların kartları için de bahis konusudur: Tüccarlar için komisyonlar daha hafiftir; müşteri için, fiyatlarda bir yükselme riskine maruz kalma tehlikesi daha azdır.

KREDİ KARTININ HUKUKİ ANALİZİ :

Çek kartları alanında, yazılı anlaşmalar mevcut değildir. Kredi kartları alanında ise, aksine, usûlüne uygun şekilde kaleme alınmış iki mukavele karşısında bulunmaktadır:

1. Kartı ihraç eden kurumla, üye tüccar arasında yapılmış mukavele.

2. Kart ihraç eden kurumla, kart sahibi arasında yapılan mukavele.

I — Mukavelelerin Mahiyeti :

1) İhraç Kurumu ile Tüccar Arasındaki Mukavele :

İhraç kurumu tarafından düzenlenip, tüccar tarafından imza edilen tip mukavele, bir katılma mukavelesidir. Bu mukavele, iki taraf için de, yükümlülükler taşır.

İhraç kurumunun yükümlülükleri şunlardır :

- a — Kart sahibinin yaptığı masrafları tüccara ödemek,
- b — Kart sahibinin, ödememe, ödeme gücünü yitirme, iflâs gibi hallerinden doğan risklerini üzerine almak,

Tüccarın yükümlülükleri ise şunlardır :

- a — Kendisine ibraz edilen kartları kabul etmek,
- b — Normal tarifeleri uygulamak,
- c — Kontrol tedbirlerini yerine getirmek,
- d — Belirli bir süre içinde borç fişlerini geri göndermek.

Açııkça görüldüğü gibi, esas yükümlülükler, ihraç kurumu ile ilgili bulunmaktadır. Tamamiyle tali derecede kalan tüccarın yükümlülüğü ise, sistemin tabii bir sonucudur.

2) İhraç Kurumu ile Kart Sahibi Arasındaki Mukavele :

İhraç kurumunca hazırlanan ve talep sahibi tarafından imzalanan kart talep formüleri bir katılma mukavelesidir. Sadece kart sahibine düşen borçları kapsadığından, tek taraflı bir nitelik taşır.

Bu yükümlülükler şunlardır:

- a) Aylık hesap hülâsasını alır almaz veya tedricen, tanınmış ödeme sürelerine riayet ederek, ihraç kurumuna ödemedede bulunmak,
- b) Kartın çalınma veya kayıp hallerinde, ihraç kurumunu haberdar etmek. Bunlardan birincisi, temel bir zorunluluktur; diğeri ise, tali önemi haizdir.

II — Mukavelelerin Analizi :

Bu mukaveleler, herhangi bir hukukî kategoriye atf yapılmamakla birlikte, ticari uygulama gözönünde tutularak hazırlanmıştır. Ancak, bunlar hep birlikte incelendiği zaman, bazı hukukî müesseselerimize yaklaşan bir durumla karşı karşıya bulunulduğu anlaşılır.

- 1) Müteselsil kefâlet,
- 2) Alacağın nakli,
- 3) Alacağın temliki,
- 4) Alacaklının değişmesiyle yenileme. Bu dört esastan her biri, tek başına, temel nitelikte gördüğümüz üç zorunluğu ortaya koymaktadır...

1 — İhraç kurumunun tüccara ödemedede bulunma yükümlülüğü,

2 — İhraç kurumunun, kart hamilinin ödememe risklerini üzerine alma yükümlülüğü,

3 — Kart sahibinin ihraç kurumuna ödeme yükümlülüğü..

1 — Müteselsil Kefâlet :

İhraç kurumuyla tüccar arasındaki mukavele bir müteselsil kefâlet mukavelesine benzetilebilir. Kefâletname ile ihraç kurumu, alacaklı olan tüccara, borçlu kart sahibinin taahhüdünü ifa edeceğini vaad eder. Bu sayede, tüccar, doğrudan doğruya ihraç kurumundan ödeme talebinde bulunabilir.

Kefil durumunda olan ihraç kurumu, borcunu öder ödemez, borçluya rücu edebilir. Bu bakımdan, ihraç kurumu ile kart sahibi arasında imzalanan

ve kart sahibini söz konusu kuruma ödemede bulunmaya sevkeden mukavele Code Civil'in 2028. maddesinde konulmuş prensibin teyidinden ibarettir.

Asıl kefâletnameye gelince, 2015. maddenin öngördüğü hüküm şu şekilde yerine getirilmiştir: Bu, ihraç kurumunu tüccara kart sahibinin borcunu ödemeye zorlayan mukavelenin hükümlerinden doğmaktadır. Öte yandan, tali bir mukavele olsa dahi, henüz mevcut olmayan bir borcun kefâleti muteberdir. 1130. madde gelecekteki borçlar dahil bütün borçların kefâlete bağlanabileceğini öngörmüştür. Teselsüle gelince, madde 1202 aynı surette kesin bir hüküm istemektedir. Gerek bu maddenin, gerek 2015. maddenin gereği anlaşmanın maddelerinde yer almalıdır. Nitekim Fransız Diners Club mukavelesinde «Diners Club» kart hamillerinin satıcılar nezdinde yaptıkları masrafların ödeme taahhüdü mevcuttur.

Bunun birlikte, müteselsil kefâletname ile benzerlik tam değildir. İlkinde alacaklı normal olarak bir seçim hakkına sahiptir: Ödemeyi borçlular veya kefilden isteyebilir, ötekinde ise yalnız kefil alacaklıya ödemede bulunur. Bundan sonra, açıkça belli olduğu gibi, kredi kartı sisteminin esprisi kefâletnameninkine uymamaktadır: kefâletname alacaklının menfaati üzerine yapılmış bir mukaveledir. Halbuki, burada mukavele borçlunun menfaati için aktedilmiştir; kefâlette komisyon borçlu tarafından ödenir, halbuki burada komisyon alacaklıdan tahsil edilir.

Gerçekte, kredi kartı sistemi daha ziyade alacağın transferi intibasını vermektedir. Bu sebeple, aşağıdaki çözüm yollarına yöneltilmesi tercih edilebilir.

2 — Alacağın Nakli :

İhraç müessesesi ile tüccar arasındaki mukavele bir alacağın nakline benzetilebilir. Ciranta durumunda bulunan tüccar, gerektiğinde komisyon tutarının tenzilini müteakip ve borçlunun ödeme gücünü garanti etmeksizin, alacak bedelinin ödenmesi karşılığında, alacağını ihraç müessesesine devreder.

Lehdar durumundaki bu müessese alacağa sahip olur olmaz bunun ödenmesini borçludan isteyebilir. Bu bakımdan, ihraç müessesesi ile kart sahibi arasında yapılan ve bu sonuncuyu ödemeye zorlayan mukavele genel borç teorisinin prensiplerini teyit etmektedir.

3 — Alacağın Temliki :

Kart ihraç eden ile tüccar arasındaki mukavele alacağın temliki muamelesine benzetilebilir. Ödeme ile ortadan kalkan tüccarın alacağı, alacaklının yerini alan müesseseye intikâl etmiş olur.

Alacağını tahsil etmiş olan tüccarın hukukunu devralan ihraç kurumu kart sahibinden ödeme talebinde bulunabilir. Bu andan itibaren kart hamili ile imzalanan ve kendisini ödemeye zorlayan mukavele 150. maddede konulmuş olan prensibin teyidinden başka birşey değildir.

4 — Alacaklının Değişmesiyle Yenileme :

Son olarak denilebilirki, ihraç kurumu ile tüccar arasında aktolunan mukavele alacaklının değişmesiyle bir yenilemeyi öngörmektedir. İhraç kurumu tüccara ödemeyi taahhüt etmektedir. Alacağını tahsil ettiği vakit, netice itibariyle, borçlusunu ibra etmektedir. İhraç kurumu ise, kendi yönünden, kart hamiline karşı yeni bir alacağa sahip olmaktadır. Böylece, bu kartın ödenmeme risklerini üzerine almaktadır. Yeni alacak, kart hamilinin ihraç kurumuna konu olan ödeme taahhüdü ile teyit edilmektedir.

Yenilemenin başlıca etkisi şudur ki; yeni alacak eskisini bütün fer'i hakları ile birlikte ortadan kaldırır. Bu sonucun kredi kartı sistemi ile bağdaşmadığı söylenemez.

Bizim hukukî müesseselerimizle karşılaştırıldıkta ortaya koyduğumuz hal tarzı en uygunu gözükmektedir. O halde tüccarın makamına ve yerine, kart hamilinin alacaklısı haline gelen ihraç kurumu, arzu ettiği takdirde ona ödeme kolaylığı göstereceği gibi ani bir tediye talebinde de bulunabilir.

SONUÇ :

Çek ve kredi kartlarının bir arada yapılan tahlillerinin kısa bir sentezle tamamlanması yerinde olacaktır.

Çek kartı kendi başına herhangi bir role sahip değildir; zira ne bir ödeme aracı ne de, bir kredi aracıdır. Bu kart çeki tamamlayan bir vesikadır. Buna karşılık kredi kartı bağımsızdır. Bir ödeme aracı değil, fakat bir kredi aracıdır.

Cek kartı, hukuk yönünden, kanunî mevzuatımızla bağdaşamamaktadır: bu vesika bankanın garantisini lüzumsuz hale getirmektedir. Buna karşılık, çeke ve onu tanzim eden kanuna yabancı olan kredi kartı, ülkemiz bankalarının kabul edildiği takdirde, bu mahzuru taşımayacaktır.

Bankalar bakımından, çek kartı ve kredi kartı aynı amaca yönelmiştir: yeni bir müşteri kitlesi kazanmak. Kredi kartı bunlara ayrıca bir fayda daha ekler: çek ^{paralı} bir hizmeti ikame eder.

Kart sahibi gözünde, kredi kartı büyük bir kolaylığın cazibesine sahiptir. Mahiyeti itibariyle, çek kartının yoksun olduğu bir niteliği vardır, kart sahibi arzu ettiği takdirde gerçek ödeme sürelerinden faydalanabilir.

Tüccar için, kredi kartı, çek kartında bahis konusu olmayan giriş aidatı ve komisyon masraflarını ihtiva eder. Fakat bu mazur geniş ölçüde telâfi edilebilir. Kredi kartı müşteri çekme bakımından çek kartından daha etkili olduğundan satışları o ölçüde arttıracaktır; dolayısıyla tüccar şahsen kredi, açmaktan kurtulacak ve böylece ödenmeme riski ortadan kalkacaktır.

Özet olarak, kredi kartı, çek kartından daha zengin ve daha mükemmel bir araçtır.

Belçika bankaları için, çek kartının yayımı, kredi kartının kullanımı için geçici bir devredir. Bu tecrübelerin lüzumlu olduğu görülmektedir, Gerçekten ülkemizde halkın güveni nakdî paraya sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Özellik-

le günlük alışverişlerde nakit kullanımının azaltılması ve bazı psikolojik mukavemetlerin yenilmesi için, öncelikle esasen bilinen bir âlet olmanın avantajına sahip bulunan çekin morfolojikman kredi kartına benzeyen küçük bir vesikaya eklemek suretile teşvik edilmesi icap eder. Ancak zihni alışkanlıklar değişmeye başladığı takdirdedir ki, kredi kartı uygulamaya konulabilecektir. O zamanda, çekin nakdi parayı bertaraf etmesi gibi, kredi kartı da çeki bertaraf edebilecektir.

Kredi kartının gelecek için iyi bir çözüm yolu olacağı anlaşılıyor. Ve bu Amerikan finans çevrelerinin ideali olan «Parasız ve çeksiz bir cemiyet» (Toward cashless and checkless society) in son adımını teşkil etmektedir. Kapitalist cemiyetimizin ileri bir aşamasında, kişiler cüzdanlarında para taşımak zorunda kalmayacaklar, ceplerindeki küçük harika kartlarla yetineceklerdir. Shakspeare'ın Othello'ya söylediği ve vaktiyle mecazi bir anlam taşıyan «Para cüzdanımı çalan kıymetsiz bir şey çalar» cümlesi artık gerçeğin ifadesi olacaktır. Bundan sonra bir kimsenin zenginliği, üzerinde taşıdığı kartlardır ve sahip olduğu kredi ile ölçülecektir. Dün insanlar servet yapmak için çalışıyorlardı; yarın, kredi sağlamak için çaba sarfedeceklerdir.

1967 yılında Amerikan Bankacılar Birliği yakın bir geleceği haber veren bir proje düzenledi. Herhangi bir mağazaya bölgenin bütün bankalarının elektronik beyinleriyle irtibatlandırılmış küçük bir cihaz yerleştirilecektir. Satıcı, müşterisinin kendisine ibraz ettiği delikli kartı oraya sokacak ve makinenin vereceği işarete göre onun yeterli miktarda paraya veya krediye sahip olup olmadığını derhal anlayabilecektir. Sounç olumlu olduğu takdirde, masraf bedeli otomatikman, alıcının hesabına borç, satıcınıninkine de alacak geçirecektir.

Bu gelişme bir problem ortaya çıkarmaktadır. Bu ise artık bir hukukçuyu değil, fakat dürüst insanı ilgilendirmektedir. Bize de, satın alma eyleminin tamamen soyutlaşacağı bir devreyi getirecektir. Orada, para alışverişine lüzum kalmaksızın arzu duyulan bir şeyi bir jestle elde etme mümkün olacaktır. Şüphe yok ki, o zaman, tüketim arzusu her zaman ve her yerde mevcut olacaktır. Bu takdirde reklâm çok daha ısrarlı halk ise daha hassas olacaktır. Hesaplarını iyi bilmeyen bazı kimseler de gerçek imkânlarının üstünde borçlanma tehlikesine maruz kalacaktır. Dayanma güçleri fazla olan kimseler ise, devamlı bir tatminsizlik hali içinde yaşamaya mahkûm olacaklardır.

Aslında böyle bir sonuca ulaşılması ancak şu iki şartın gerçekleşmesiyle mümkün görülebilir: Önce, maddi yünden daha adil bir toplum kurulmalıdır. Sonra da, herkese manevi varlıkların değeri öğretilmelidir. Bu seviyeye yükselmiş kimselerin kredi kartını hiç bir zaman suistimal etmeyeceklerine şüphe yoktur.

TİCARİ SEYAHAT DÖVİZLERİ İLE İLGİLİ BİR DEĞİŞİKLİK

Ulvi K. DOĞRUMAN
(T.C. Ziraat Bankası
Karaköy Şubesinde Amir)

Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 17 sayılı Karara ilişkin seri IV, Sıra No. 3 Görünmeyen muameleler tebliğinin döviz tediyesini gerektiren hallerde uygulanacak esaslara mütedair 5 inci maddesinin ticarî seyahatlarla ilgili (B-1) fıkrasının bazı bendleri 22 Şubat 1969 tarihli Resmî Gazetede Münteşir Seri VII, Sıra No. 62 sayılı tebliğle değiştirilmiştir.

1 Mayıs 1969 tarihinden itibaren yürürlüğe giren son değişikliklerle, kendilerine ticarî seyahat dövizini tahsis edilecek olanlara yeni bazı fayda ve kolaylıklar temin edilirken, bazı kayıtlayıcı hükümlerin de getirildiği görülmektedir.

Bilindiği üzere, Türk Parası Kıymetini Koruma hakkında 17 sayılı Karara ek seri IV, Sıra No. 3 Görünmeyen Muameleler Tebliğinin 5 nci maddesinin ticarî seyahatlerle ilgili (B-1) fıkrası gereğince;

a) İthalât ve ihracat işlerinde fiilen uğraşanlara,

b) Sanayi erbabına (Sanayi veya Ticaret ve Sanayi Odalarına kayıtlı olan ve 5590 sayılı kanunun 3 ncü maddesinin tarifine göre sanayicilik vasfına sahip bulunanlar.)

c) Türk kanunlarına göre tesis edilmiş bulunup yabancı memleketlerle iş yapan banka ve sigorta şirketlerine,

d) Uluslararası nakliye ve komisyon işleriyle fiilen uğraşanlara (Hariçte müesses nakliye şirketlerinin, münhasıran kendi işleri ile iştigâl ve merkezleri adına hareket etmek üzere Türkiye'de kurmuş oldukları şube, acenta ve mümessillikleri hariç.)

e) Turizm müessesesi belgesini haiz turizm müessese ve bürolarına,

f) Uluslararası mahiyette ve hariçte temas veya işbirliği zaruri olan büyük inşaat, tesisat montaj işleri ile iştigâl eden müesseselere,

g) Yukardaki fıkralar dışında kalıp da yaptıkları iş ve hizmetler karşılığında memlekete döviz getirdiğini tevsik eden şahıslara,

İşleri ile ilgili olarak harice yapacakları seyahatlar için bazı esaslar dairesinde ve yine bazı esaslarla tesbit edilen miktar dahilinde olmak üzere döviz tahsis olunur.

Türk Parası Kıymetini Koruma hakkında 17 sayılı Karara ek seri I, sıra No. 3 Usûl ve Müsterek Hükümler Tebliğinin 5 inci maddesi gereğince döviz tahsis ve transferleri Maliye Bakanlığına niyabeten Merkez Bankası tarafından yapılır. Merkez bankası bu vazifeyi gerekli gördüğü hallerde yetkili bankalar vasıtasıyla yaptırır.

Merkez, Bankası, uhdesinde bulunan döviz tahsis ve transferleriyle ilgili yetkilerinden;

1) Seri IV, sıra No. 3 Görünmeyen Muameleler Tebliğinin turistik seyahatlerle ilgili (G-1) fıkrasında mevcut turistik seyahat dövizlerinin,

2) Aynı tebliğin kültürel seyahatler ve sair iş seyahatlerine mütedair (G-2) fıkrasının (h) bendinde mevcut dövizlerin (*),

3) Yine aynı tebliğin kitap, gazete, mecmua, plâk ve benzerlerinin abone ve satınalma bedelleri ile ilgili (H-5) fıkrasında mevcut dövizlerin, tahsis ve transferlerini yetkili bankalara devretmiştir.

Bu itibarla, ticarî seyahatlerle ilgili döviz tahsisleri, sadece Maliye Bakanlığı veya adı geçen Bakanlığa niyabeten Merkez Bankasınca yapılır.

Tebliğdeki Değişiklikler :

Görünmeyen Muameleler Tebliğinin 5 inci maddesinin ticarî seyahatlerle ilgili (B-1) fıkrasının değişmeden evvelki (g) bendinde «Ancak şahıs başına bir defada tahsis edilen döviz miktarı 200 dolardan aşağı olamaz» hükmü yer almakta idi. Yeni tebliğle bu hüküm kaldırılmış ve dolayısıyla de iş sahipleri bir mecburiyet ve mükellefiyetten kurtarılmıştır. Zira; ticarî maksatlarla yurt dışına yapılacak seyahatlere tahsis edilecek döviz miktarı, gelir veya kurumlar vergisine matrah teşkil eden ticarî kazançları 500.000,- liraya kadar olanlara günlük 20 - 25 dolar olup, toplam istihkak yekûnu da (kontenjan) 400 - 1250 dolar olarak kabul edilmiştir. Tahsis edilen yıllık toplam istihkak yekûnunun cüz'î oluşu, bir defaki seyahatleri 8 - 10 günden daha az bir zamana inhisar edeceklerle, almak zorunluğunda bulundukları 200 dolardan arta kalan kısmının, diğer seyahatleri için o yılın bakiye kon-

(*) (h) bendi: Hariçte iş temin ettiğini Çalışma Bakanlığı İş ve İşçi Bulma Kurumunca tasdikli iş mukavelelerinin ibrazı suretiyle tevsik edenlere 1.000.— liraya kadar seyahat dövizli Merkez Bankasında tahsis olunur.

tenjanına ilâve ettirilmek üzere derhal mahsubunu yaptırtmak zaruretini doğurmakta idi. Yeni tebliğ ile asgarî miktar sınırlaması kaldırıldığından böyle bir zaruret de kendiliğinden ortadan kalkmış bulunmaktadır.

Tebliğ ile getirilen diğer bir yenilik de; yıllık kontenjanlarının hepsini kullanmış olanlara, zaruret bulunduğunu inandırıcı belgelerle tevsik etmeleri halinde ek döviz tahsisi yapılabilmesi hususudur. Her nekad, bu ek döviz tahsislerinin toplamı istihkak yekûnunun (kontenjanın) % 10'u oranında ise de, mücbir sebeplerin doğması halinde yapılacak bir seyahate imkân vermesi, iş sahipleri bakımından memnurlukla karşılanacak bir durumdur.

Yeni tebliğde, getirilen bu fayda ve kolaylıklara mukabil bazı mecburiyet ve mükellefiyetlerin de yer aldığı görülmektedir. Şöyleki: Tebliğin eski şekline göre, ticarî seyahat döviz tahsisi yaptırmak için iş sahipleri tarafından bildirilen gün adedinden daha az bir zaman yurt dışında kalınması halinde, yurt dışında eksik kalan gün adedine göre artan dövizlerin, seyahat dönüşünde iadeleri mümkün olduğu gibi, seyahat yılının (*) sonundan itibaren 4 ay içerisinde ilgililerin pasaportlarındaki çıkış ve giriş tarihlerine göre tesbit edilecek gün esası üzerinden mahsuba tabi tutulduğu esnada da iadesi mümkün bulunmakta idi. Yeni tebliğle bu ihtiyarî durum kaldırılarak yıl içerisinde kullanılmayan dövizlerin seyahat dönüşünde iadeleri mecburiyeti kabul edilmiştir.

Getirilen başka bir yenilik de; ticarî seyahat dövizlerinin seyahat yılının sonundan itibaren 4 ay içerisinde yapılacak mahsubu sırasında, pasaporttaki çıkış - giriş kayıtlarına göre hesaplanacak günlerin toplamı ilgiliye gündelikler üzerinden tahsis edilen dövizlere tekabül eden gün adedinden fazla ise, bu durumda yurt dışında fazla kaldığı sürece yeterli dövizin nereden temin edildiğinin veya bu günler zarfında nasıl geçinildiğinin, kambiyo mercilerince talep edildiği takdirde inandırıcı belgelerle 1 ay içinde tevsihi mecburiyetidir.

Ticarî seyahat dövizleri için asgarî miktar tahdidi (200 dolar) kaldırıldığına göre, kısa müddetler için müteaddit seyahatler tertibi suretiyle yurt dışında tahsis olunan dövizlere tekabül eden gün adedinden daha fazla gün kalınmasının, gayri resmî yollarla yurt dışına döviz çıkarılmasını intaç ettireceği nazara alınarak konulmuş bu hükmün, kısmen de olsa, gayri resmî yollarla yurt dışına döviz çıkarılmasını önlemek amacındadır. Nitekim, tebliğde, yurt dışında borçlanıldığı iddiasının kabul edilmeyeceği, kayıtlı bulunmaktadır.

Yine tebliğde, tevsik mükellefiyeti yerine getirilmez veya belgeler inandırıcı görülmez ise icabı hale göre ilgililer hakkında kanunî kovuşturmayla geçileceği veya müteakip dönemler döviz istihkakının kesileceği de belirtilmiştir.

(*) Seyahat yılı : 1 Mayıs'tan başlayıp 30 Nisanda sona eren devredir.

TAHSİLÂT SORUNU

Hayri BAŞER

Sigortacılığımızın en önemli sorunu acaba hangisidir? Ticaret Bakanlığı Sigorta Murakabe Kurulunun neşrettiği yıllık faaliyet raporları incelendiği takdirde hiç tereddütsüz verilecek vecip, sigorta şirketlerinin sigortalılarla istihsal organlarından tahsil edecekleri sigorta alacakları olmak gerekir. Bu gerçeği kavramak için aşağıdaki rakamlara sadece bir göz atmak yetiştir:

Yıl	Toplam prim istihsalı TL.	Sigortalılar ve istihsal	
		Organları borçları TL.	%
1964	249.715.267	150.586.293	60,30
1965	265.023.298	153.845.557	58,04
1966	309.468.112	115.110.602	50,12
1967	362.630.253	173.735.497	47,90

Sigorta istihsalcılığı yapan bankalarımızın peşin tahsil edilen istihsal primleriyle sigorta şirketlerinden sağlanan reasürans ve koasürans primleri düşülecek olursa yukarıdaki nisbetlerin çok daha üstünde % 75'e kadar yükselebilecek nisbetler elde edileceğini kabul etmek yanlış olmaz. Böylesine kötü bir neticeyi, sadece tahsil ettikleri sigorta ücretlerinin, istihsal organlarıncı sigorta şirketlerine ödenmemesine atfetmek doğru değildir. Bu organikleşmiş derdin esas sebebini, sigortacılığımızın veresiye muamele hâline getirilmesinde, sigorta borçlarının veresiye muameleler içerisinde en sonra ödenecek borç sayılmasında aramak yerinde olur.

Buna mukabil sigorta şirketleri çeşitli vergi ve mükellefiyetlerle umumî masraflarını ve hasar tazminlerini peşin ödemek durumundadırlar. Giriş çıkış sırasında, özellikle geniş banka portföylerinden mahrum şirketler yönünden daha da mütebarız olarak, hasıl olan bir dengesizlik sigorta şirketlerini tazyik etmektedir.

Halbuki Borçlar Kanunumuzun 81 inci maddesi müteakbil taahhüdatı ihtiya eden akidde ifanın tarzı hakkında «Müteakbil taahhütleri muhtevi olan bir akdin ifasını talep eden kimse; akdin şartları ve maliyetine nazaran bir ecelden istifade hakkını haiz olmadıkça kendi borcunu ifa etmiş veya ifasını teklif etmiş olmak lâzımdır» hükmünü koymuştur. Bu hükmün muhalif mefhumundan ivazlı akidlerde vâdeden istifade etmek hakkın bulunmayan taraf kendi borcunu ifa etmiş veya ifasını teklif eylemiş olmadıkça karşı taraftan taahhüdünü ifa etmesini istiyemez. Bu hüküm ivazlı bir akid olan sigorta akdine uygulandığında; sigorta ettirenin prim borcu taksitlendirilmiş veya ertelenmiş olmadıkça ve borcun tamamı taksitlendirilmişse vâdesi gelmiş taksitleri ertelenmişse, ertelendiği tarihten ertelenmiş prim miktarı ödenmeden sigortacısından hasar tazminatının ödenmesini istiyemez demektir.

Kezalik Ticaret Kanunumuzun ödeme zamanı kenar başlıklı 1295 inci maddesinin birinci fıkrası mucibince «Aksine mukavele yoksa sigorta primi'nin tamamının, taksitle tediyesi kararlaştırılmışsa ilk taksitin, akid yapılır

yapılmaz ve poliçenin teslimi karşılığında ödemesi lâzımdır». Bu hükme göre primin tamamı veya taksitle tediye şartında ilk taksit akid yapılır yapılmaz ve poliçenin teslimi karşılığında ödenmişse sigortacının mes'uliyeti de aynı zamanda başlamış olur. Eğer sigorta ettiren bu vecibesini zamanında yerine getirmemişse bunun neticesine katlanır ki o netice de ödeyinceye kadar sigortacının mes'uliyetinin başlamamasıdır: «Tic. K. Mad. 1295/fık. 2) Sigortacının mes'uliyeti primin veya ilk taksitin ödendiği tarihten başlar». Yoksa bu hüküm sigortacının mes'uliyeti başlamadığı için ücret ödemez manâsına katiyen gelmez. Maddenin gözettiği maksat hiçbir tereddüt ve mugalataya mesağ vermiyecek surette açık ve seçiktir. Nitekim 1295 inci maddenin müteakip fıkralarından üçüncü fıkrası kara ve denizde mal taşıma işlerine ait sigortalar için poliçe tanzim edilmemiş bile olsa, akdin yapıldığı andan itibaren sigorta priminin muaccel olacağını ve dördüncü fıkrası da sigortacının mes'uliyeti başlamadan cayılırsa kararlaştırılmış primin yarısının cezaî şart olarak ödeneceğini âmirdir.

Bu durum karşısında taksitle ödeme şartının mevcudiyeti için, sigorta priminin belli vâdelerde, belli miktar üzerinden ödeneceğinin akdin in'ikadı sırasında sigortacı ile sigortalı arasında taayyün ve takarrür ettirilmiş olması ve ödemenin ertelendiği iddiası için de ertleme tarihi üzerinde taraflarca mutabık kalındığının isbatı lâzım gelir. Sigorta ettirenin dilediği tarihte dilediği miktarda ödemeyi usul ve itiyat haline getirmiş olması, taksitle ödeme veya erteleme şartını tazammun edemez. Bu sakîn ve yanlış anlama veya tefsir yüzünden sigortacılığın itibarını zedeliyen sadaka dilenircesine bugün git yarın gel tatbikat şekli ortaya çıkmış ve bu yüzden Türk sigortacılığı kendisinden beklenen terâkki ve tekâmüle bir türlü kavuşamamıştır.

Halbuki taksitle tediye şartı; hayat sigortalarında, gemi ve uçak tekne sigortalarında tarife ve talimata bağlanmıştır. Aynı usulün yine tarife ve talimat hükümleriyle diğer sigortalarımıza da teşmili, sigortacılığımızın muhtaç olduğu güven ve itibarı teminden başka, henüz tahsil edilmemiş primler üzerinden vergi ve reasürörler borçlarını ödeme mükellefiyetlerini bertaraf etmek faydasını taşır ve direkt sigorta şirketlerinin «trésorerie» sıkıntılarını tahfif eder.

Bu münasebetle Ticaret Kanunumuzun 88 inci maddesinin 3 No. 1ı bendi ile 89 uncu maddesine de değinmek gerekir:

«Tic. K. Mad. 88/fık. 3 - Bir ticarî senedin cârî hesaba kaydı, bedelinin tahsil edilmesi hâlinde muteber olmak şartıyla vukubulmuş sayılır.»

«Tic. K. Mad. 89 - Yukarıdaki maddenin 3 üncü bendi gereğince cârî hesaba kaydolunup bedeli tahsil edilmeyen ticarî senet sahibine geri verilerek kaydı silinir.» Kezalik Borçlar Kanunumuzun 114 üncü maddesinin ikinci fıkrası sarahaten, «Hususiyle mevcut bir borç için kambiyo senedi veya yeni bir kefâletnâme imza etmek, tecdidi tazammun etmez» hükmiyle Ticaret Kanunumuzun hükümlerini desteklemektedir. Binaenaleyh sigorta primi karşı-

hında ticarî senet (bono) alınması borcun yenilenmiş olmasını gerektirmez; borç yine de sigorta borcu olarak kalır. Ezcümle yangın poliçesi umumî şartlarımızın 12 inci maddesinin son fıkrası da aynen şöyledir: «Sigorta primlerinin ticarî veya âdî senetlere rapten tediye taahhüdü, sogartacının Ticaret Kanununa tevfiikan haiz olduğu hak ve imtiyazlara hâlel getirmeyeceği gibi, borcun mahiyetini de değıştirmez». Hukukî neticesi şudur ki, prim karşılığında alınan ticarî veya âdî senetlerin henüz vadesi gelmemiş olanlarının tutarı, hasar tazminatından tenzil veya mahsup olunur. Aksini iddia vârit olamaz.

Nihayet sonuncu ve önemli bir nokta da sigorta tecditlerinin sigorta ettiren tarafından imzalanmamış veya vaktinde iptal için iade edilmemiş olmasından doğan ihtilâfların kökünden halledilmesine olan lüzum ve ihtiyaçtır. Şâyet sigorta ettiren veya sigortanın mevcudiyetinden haberdar sigortalı, tecditlerin yapıldığı tarihten önce, sigortasını yenilemeyeceğini bildirirse, hem fuzulen sigorta poliçesi tanzim edilmemiş, hem de ihtilâfa düşölmemiş olur ki bunun da çaresi, sigorta umumî şartlarına senelik veya uzun süreli poliçeler hakkında «sigortalı, sigorta süresinin bitiminden en az üç ay önce sigortacıya tecdit edilmiyeceğini bildirmediği takdirde poliçe kendiliğinden yenilenir» hükmünün ilâvesinden ibarettir.

Sigorta poliçelerimizde ücretin tediyesine ait umumî şart maddesi yukarıda açıklanan kanun hükümlerine uygun olarak düzeltilir; taksitle ödeme şartları tarife ve talimatında tarife rejiminin gerektirdiği kesinlik ve açıklığa kavuşturulursa endüstrinin organik derdi şifâ bulur ve Türk sigortacılığının yıllardır beklediği en büyük hizmet yerine gelir.

Türk yollarındaki
motosikletlerin yüzde yetmişi

JAWA

markasını taşıır.

MODELLER

JAWA 350

JAWA 250

GB IDEAL JAWA

CZ 1.25

STADIUM - Yorum Mergin beklenti

HAVADA JET KARADA JAWA

BOL YEDER PARÇA TİHALİ SERVİS

ÇELİK MONTAJ

TİCARET VE SANAYİ A. Ş.

TÜRKİYE VE ORTAŞARKIN EN MODERN MOTOSİKLET FABRİKASI

1. ve 10. Yolların kesişiminde **ÇELİK MOTOR** Ticaret Ltd. Şti. Serhacı Caddesi No: 217 Tel: 27 34 62 22 87 72 Telex: 31 58002 MTA TR

siz de
ev sahibi
olabilirsiniz

tasarruflarınızı
devamlı olarak

t.c. ziraat bankasında
toplamayı
unutmayınız.